

60-600
6283

работніца і сялянка 2 1974

СА СВЯТАМ

Цэнтральны Камітэт КПСС упэўнены, што нашы савецкія жанчыны, якія здабылі сваёй самаадданай працай і штодзённымі клопатамі аб выхаванні дзяцей высокую грамадскую ўдзячнасць, уносяць важкі ўклад у агульнанародную барацьбу за паспяховае выкананне плэнаў чацвёртага года пяцігодкі.

Са Звароту Цэнтральнага Камітэта КПСС да партыі, да савецкага народа

Дарагая сяброўка! Калі прыйдзе да цябе гэты нумар часопіса, на дварэ будзе канец апошняга месяца зімы, і сакавік, вясун вясны, ужо будзе стукацца ў твой дом. Разам з промнямі веснавага сонца, першымі пупышкамі на дрэвах, са звонкімі каплямі прыйдзе і твой дзень — свята 8 Сакавіка.

— Віншuem! — Самыя шчырыя словы скажучь твае родныя і блізкія, таварышы па рабоце, сябры. І будуць гэта словы падзякі за працу тваю, за мужнасць, за пашчотнасць.

...За працу. Вышэй за ўсё ставіць наша вялікая Радзіма чалавека працы, жанчыну-працаўніцу. Бо гэта і яе светлы розум, яе рукі будуць новыя гарады, ствараюць машыны, вырошчваюць збажыну, трымаюць штурвал камбайна, пэндзаль мастака, скальпель хірурга. І самае ганаровае званне Героя прысвойвае сваім дочкам Радзіма за самаадданую працу.

Зусім нядаўна мы читалі ўказы аб прысваенні звання Героя Сацыялістычнай Працы, аб узнагароджанні ордэнамі і медалямі перадавікоў сельскай гаспадаркі і прамысловасці. З газетных старонак глядзелі на нас і прыгожыя жаночыя вочы. Вочы Герояў Сацыялістычнай Працы, звеннявых-ільнаводаў Ефрасінні Паўлаўны Дрозд з калгаса імя Кірава Кіраўскага раёна, Марты Уладзіміраўны Кошур з калгаса «Рассвет» Навагрудскага раёна, Ліліі Сямёнаўны Кучур з калгаса «Перамога» Баранавіцкага раёна, брыгадзіра з калгаса «Аснежыцкі» Пінскага раёна Людмілы Мікалаеўны Журбіла, першага сакратара Докшыцкага райкома

Пралетары ўсіх краін, яднайцеся!

**работніца
і сялянка**

№ 2 ЛЮТЫ
1974

ШТОМЕСЯЧНЫ ГРАМАДСКА-ПАЛІТЫЧНЫ
І ЛІТАРАТУРНА-МАСТАЦКІ ЧАСОПІС

ВЫДАННЕ ЦК КП БЕЛАРУСІ
ВЫДАЕЦЦА 3 ЛІСТАПАДА 1924 г.

Выдавецтва ЦК КП Беларусі

РАС, ДАРАГІЯ !

Ба 6283
63000

КПБ Ульяны Феакістаўны Крышталевіч, галоўнага агранома калгаса «Перамога» Талачынскага раёна Лідзіі Емяльянаўны Сіроткінай, прадзільшчыцы Мінскага камвольнага камбіната імя 50-годдзя Кампартыі Беларусі Зінаіды Міхайлаўны Бычкоўскай і многіх іншых слаўных жанчын.

Радзіма шануе і цэніць працу кожнай з нас, кім бы мы ні былі: будаўніком, вучоным, аграномам, прадаўцом. Радзіма, партыя вераць, што і ў чацвёртым годзе пяцігодкі мы таксама будзем настойлівыя ў дасягненні мэты, актыўныя ў спаборніцтве, кемлівыя ў пошуку. Да гэтага заклікае нас Цэнтральны Камітэт КПСС у сваім Звароце да партыі, да савецкага народа.

...За мужнасць. Калі напярэдадні свята мы прыйдзем на ўрачыстыя вечары, на грудзях многіх сваіх сябровак убачым баявыя ордэны і медалі. «Гэта ветэраны мінулай вайны», — падумае маладая работніца ці студэнтка і раптам вось у гэтай пасівелай жанчыне пазнае Марыю Барысаўну Осіпаву, легендарную мінскую падпольшчыцу.

Так, падзвігі ветэранаў мінулай вайны ўвайшлі ў легенду, а іх мужнасць і адданасць Радзіме натхняюць новыя пакаленні на вялікія справы. І зноў свет захапляецца стойкасцю савецкіх жанчын, якім падудадны і космас, і музы, і таямніцы генетыкі.

...За пяшчотнасць. Пры гэтых словах перш за ўсё думаеш пра маці. І, як гімн, прыходзяць на памяць радкі, напісаныя вялікім пісьменнікам: «Уславім жанчыну-

маці, чыя любоў не ведае перашкод... Людзі — гэта заўсёды дзеці сваіх маці. Без маці — няма ні паэта, ні героя».

Прачытайце ў гэтым нумары нашага часопіса «Слова пра сына» Марфы Паўлаўны Клімук. З яе рук, ад яе сэрца пачынаў свой гераічны шлях у касмічную далечынь Пётр Клімук. Ад пяшчотнага сэрца маці праз усё жыццё ідуць да нас тыя токі высокага пачуцця, якія ўзвышаюць, асвятляюць, падтрымліваюць нас.

І думаеш пра каханую. Для адных яна — верная спадарожніца жыцця і маці дзяцей, для другіх — святло далёкай зоркі. Заўсёды святло, бо інакшым не бывае каханне.

8 Сакавіка, Міжнародны жаночы дзень... Для жанчын краін сацыялізму, дзе ліквідавана эксплуатацыя чалавека чалавекам, усе маюць аднолькавыя правы на працу і яе аплату, вучобу, сацыяльнае страхаванне, адпачынак, дзе дзяржава ўзяла на сябе ахову інтарэсаў маці і дзіцяці, гэтае свята — радасны, урачысты дзень. Прымаючы віншаванні і шчырыя словы падзякі, мы заўсёды памятаем аб тым, што 8 Сакавіка працоўныя жанчыны ўсёй планеты адзначаюць як дзень салідарнасці ў барацьбе за свае правы ў грамадстве і сям'і.

Хаця пад націскам прагрэсіўных сіл урады многіх капіталістычных краін вымушаны былі прызнаць раўнапраўе жанчын, яго фактычна няма, і жанчыны адчуваюць жорсткую дыскрымінацыю.

Выходзяць на новую дарогу жыцця грамадзянкі маладых, развіваючыхся краін. Але ім цяжка, бо каланіялізм па-

кінуў пасля сябе заганную спадчыну, і трэба вельмі многае зрабіць, каб дабіцца сапраўднага раўнапраўя ў грамадстве і сям'і.

А там, дзе яшчэ захавалася панаванне каланіялізму, жаночую асобу, жаночую годнасць прыніжаюць бессаромная эксплуатацыя, расавы прыгнёт.

І мы, савецкія жанчыны, выказваем сваю шчырую салідарнасць з працаўніцамі ўсяго свету, якія выйшлі і выходзяць у паход за права быць свабоднымі, роўнымі, гордымі. Мы працягваем ім руку дапамогі і радыя падзяліцца вопытам, тымі набыткамі, якія маем самі.

А маем мы бясконца многа — і любімую работу, і дружную сям'ю, і ўсе ўмовы, каб займацца грамадскай дзейнасцю, і свае, чыста жаночыя прывілеі ў грамадстве, якія даюць нам магчымасць быць здаровымі і прыгожымі і такімі ж гадаваць сваіх дзяцей. І маем сваё асабістае свята, якое на сакавіцкім календары адзначана чырвонай лічбай.

Яно ўжо на парозе. Яно ўваходзіць у наш дом, дарагая сяброўка. Са святам цябе! Да ўсіх віншаванняў і добрых пажаданняў, якія пачуеш ты, далучае свае і часопіс «Работніца і сялянка».

Хочацца пажадаць, каб заўсёды была ты такой прыгожай, як у дзень свята!

Каб з пашанай адгукаліся людзі аб тваёй працы!

Каб каханне, згода і павага былі га-лоўнымі ў тваёй сям'і!

Каб ганарылася ты сваімі дзецьмі!

Каб мір і шчасце спадарожнічалі табе!

Пяцігодка і мы

МІЛЬЁНЫ

ВЕРЫ

2 ПЯТРУШЫНАЙ

У НЯПОЎНЫЯ трыццаць чатыры гады Вера Андрэеўна Пятрушына атрымала Залатую Зорку Героя Сацыялістычнай Працы.

Парадаваліся гэтаму ў Райцах, але не здзівіліся. Бо незадоўга перад тым у бухгалтэрыі племзавода «Рэканструктар» падлічылі, што за час сваёй работы на свінаферме Вера атрымала і выгадала каля дзевяці тысяч парасят. І не якіх-небудзь, а першакласных, племянных. Ад продажу іх племзавод атрымаў амаль два мільёны рублёў.

— Пятрушына — першая ў Райцах мільянерша, — сказаў сакратар парткома племзавода Анатоць Сцяпанавіч Дутчык. — Прыкіньце: калі б кожны працаваў так, як наша Вера, з такой аддачай...

І кожны, каму давялося гэта чуць, мімаволі прыкінуў, чаго каштавалі Веры яе мільёны.

Свінаркай Вера Андрэеўна стала ў самы, бадай, цяжкі для «Рэканструктара» час. Гаспадарка рабіла толькі першыя крокі ў разьдзенні племянной жывёлы. Парадку на свінаферме не было. Шукаць пастаянную свінарку лічылася дарэмнай справай: папрацуе які месяц і — бывай. Вось тады і адбылася ў Пятрушынай размова з былым дырэктарам племзавода Аляксеем Пятровічам Вішнявецкім.

— Звяртаюся да цябе, Вера, як да камсамолкі, — сказаў дырэктар. — Каб неяк заахвоціць людзей працаваць на фермах, стань пастаяннай свінаркай.

Вера засумнявалася, спалохалася нават. За гэту справу браліся вопытныя жанчыны і тыя кідалі, а ёй хіба такая праца пад сілу?

— Нічога ў мяне не выйдзе, Аляксей Пятровіч. Не хачу, каб з мяне насміхаліся...

— Не хвалюйся, усё будзе

добра, — настойваў Вішнявецкі.
І Вера ўрэшце згадзілася.

Назаўтра прыняла яна спадчыну: некалькі свінаматак, што стаялі ўсе ў адным станку і елі з аднаго паламанага карыта. Вера перагруча пастаяла каля карыта і ўпкінула сябе за сваю згоду, а Аляксея Пятровіча за ўпартасць, з якой ён угаварваў яе ўзяцца за незнаёмую працу. Але бездапаможныя, недагледжаныя, змучаныя жывёліны кранулі нешта ў сэрцы. «Хіба ж яны вінаватыя, што ніхто іх даглядаць не хоча», — падумала яна і ўзялася за справу.

Перш-наперш знайшла крыху цвікоў і малаток, збіла карыта. Хтосьці з пажылых жанчын пакпіў:

— Ёй бы ляльку ў рукі, а не свіней...

Хацелася кінуць усё гэта і паехаць куды вочы глядзяць. Але як толькі янаказала сабе: «усё, больш не магу», на ферме з'яўляўся дырэктар Аляксей Пятровіч. «Вось бачыш, як усё ў цябе добра выходзіць. А пасля будзе лягчэй, — падбадзёрваў ён. — Разумееш — гэта па-касамольску, паказваць сябе не на словах, а на справе». І Веры было няёмка за сваю мімалётную слабадушнасць.

Яна адчула ў сабе ўпэўненасць, сілу. Хаця і давялося пагараваць, калі пачаліся масавыя апаросы. Маразы ў тую зіму даходзілі да трыццаці градусаў. Як ні ўцяпляла сцены, вокны, дзверы свінарніка, калючы холад губіў сысункоў. Абагравала іх жарам: насыпала ў ведры і ставіла вакол станкоў. Але як ні старалася, многія не выжывалі. Нельга было стрымаць слёз, калі рвалася нітка яшчэ аднаго жыцця.

І як жа радавалася Вера, калі для свінаматак і парасят пабудавалі новыя памяшканні. Але паранейшаму цяжка было з кармамі. На пятах хадзілі свінаркі за фуражырам, молячы кілаграм-другі канцэнтратаў. Паехалі ва ўпраўленне сельскай гаспадаркі райвыканкома: калі ж нарэшце скончацца перабоі з паступленнем камбікармоў? Дапамагло.

Калі з першымі цяжкасцямі было скончана, Вера адчула, як ёй не хапае ведаў. Прачытала ў адным сельскагаспадарчым часопісе, што пры правільным кармленні і добрым доглядзе можна атрымліваць ад асноўнай свінаматкі за год больш як дваццаць пяць парасят. Звярнулася да заатэхніка: «Як жа нам дабіцца такіх поспехаў?» Ён штосьці параіў, даў пачытаць літаратуру. Шмат незразумелага было для Веры ў гэтых кніжках, ды сёе-тое ўзяла для сябе. Раней, напрыклад, ёй здавалася, што спазніцца з доглядам жывёлы на дзесяць — дваццаць мінут — гэта дробязь. Але прачытала ў артыкуле

аднаго вучонага, як важна захоўваць распарадак дня на ферме, і ўжо больш як дзесяць гадоў корміць і даглядае сваіх жывёлін літаральна па мінутах.

Вось так, крок за крокам, засвойвала Пятрушына сакрэты нялёгкай справы. Ужо чатыры гады назад атрымала ад асноўнай свінаматкі амаль па дваццаць парасят. Магло быць і больш, калі б не ўбілася хвароба. Паднялі на ногі ветэрынарную службу, пусцілі ў ход усе прафілактычныя сродкі. Па некалькі разоў на дзень «купалі» свінаркі парасят у спецыяльных ваннах, старанна выціралі чыстым ручніком і падкладвалі пад свінаматак. Каб захаваць увесь маладняк, не адну ноч правяла тады Вера на ферме. Прыбяжыць дахаты, перакусіць — і зноў туды. А ў самыя цяжкія дні, калі хвароба паклала амаль увесь прыплод, — і дамоў не хадзіла, муж прыносіў на работу і абед і вячэру. Нарэшце бяда адступіла перад самаадданасцю людзей.

Хутка Вера Пятрушына на калгасным сходзе заявіла, што яе мэта — атрымаць і выгадаваць за год у сярэднім ад кожнай асноўнай свінаматкі дваццаць два парасят, ад разавай — дзесяць. У канцы мінулага года падбілі вынік і прыемна здзівіліся: Вера атрымала і выгадала ад кожнай асноўнай свінаматкі ў сярэднім па 23,2 парасят і ад разавай — па 11,6.

Бываючы на калгасных і саўгасных фермах, прыходзіцца часам чуць, быццам на племзаводах жывёлаводам працаваць лягчэй. Пятрушына лічыць, што вырошчваць племянных жывёлін — цяжкая справа. Каб не загубіць лепшыя якасці новай пароды, трэба вельмі клапаціліва даглядаць і свінаматку і парасят. І Вера Андрэеўна, узброеная сёння навуковымі ведамі, строга выконвае патрабаванні заатэхнікі і ветэрынары, узяўшы на ўзбраенне вопыт жывёлаводаў.

— У свінагадоўлі Пятрушына разбіраецца не горш за спецыяліста з вышэйшай адукацыяй, — гавораць у «Рэканструктары».

Хто лепш за ўсіх прыме цяжкія апаросы? Пятрушына. Хто найбольш спрактыкавана вырывае малочныя зубы ў сысункоў? Зноў жа яна. Не выпадкова маладыя свінаркі звяртаюцца да яе з пытаннямі: «Як зрабіць гэта, як зрабіць тое?» І Вера Андрэеўна стараецца зацікавіць іх чым-небудзь новым. У тым, што за кароткі тэрмін работы на ферме дабіліся прыкметных поспехаў Ганна Крупячонак, Соня Леен і многія іншыя, немалая заслуга Веры Пятрушынай.

...Новенькая «Волга» вырвалася з абдымак сталічных вуліц і, набіраючы хуткасць, памчалася па шырокай шашы. Вечарэла, і па даро-

зе густым воблакам слаўся туман. Хаця да зімы было яшчэ далёка, але на ноч мокры асфальт пакрываўся ўжо ледзяным панцырам, і калі пры спусках шафёр збаўляў абароты матора, чуваць было шуршанне колаў.

Але нічога гэтага не заўважала Вера Андрэеўна. Перад вачыма праплывалі перажытыя сёння хвіліны. Урачыстыя віншаванні, шчырыя поціскі рук, сардэчныя ўсмешкі калег па рабоце — свінарац, цялятніц, даярак: іх таксама, як і яе, запрашалі ў Мінск, каб уручыць высокія ўзнагароды Радзімы.

Спідометр адлічваў кіламетр за кіламетрам. Вось ужо і райцаўскія дахі паказаліся. І амаль уся вёска — дарослыя, старыя, дзеці — выйшла паглядзець на Залатую Зорачку Веры Пятрушынай.

І. СЯРЭДЗІЧ

Племзавод «Рэканструктар»,
Талачынскі раён.

— Хто выйшаў наперад?
— Вера Пятрушына з сяброўкамі — свінаркамі Соняй Леен і Ганнай Крупячонак.

Задавалены Верыны гадаванцы.
Фота У. Вяхоткі.

4. **ВУРА!**

— **В**Ы ВЕДАЕЦЕ, дзе наша будоўля? На Падлеснай. Калі ісці ў напрамку да Батанічнай, то з правага боку якраз і ўбачыце нашы краны. Іх там тры. Мой — самы прыгожы. Не смейцеся, я сур'ёзна. Самы прыгожы. Ён — як жывы. З ім нават размаўляць можна. Я размаўляю. Асабліва ў начную змену. Калі кран паслухмяны, то хвалю яго. А як закапрызіць, то і скажу што-небудзь злоснае.

...На Падлеснай — вялікая будоўля. Стрэлы трох вежавых кранаў плывуць у вячэрнім небе. Пасярэдзіне — той, «самы прыгожы». Для вока старонняга чалавека ён нічым ад іншых не адрозніваецца. Кран як кран. Металічныя перапляценні канструкцый, доўгая страла, шэрая «шпакоўня» кабіны прыляпілася недзе ў самым версе. Але я ўжо не магу глядзець на кран вачыма старонняга чалавека і гатова згадзіцца: так, ён самы прыгожы. Не таму, што яго металічныя канструкцыі нейкія асаблівыя ці страла якойсьці незвычайнай формы. Там, у шпакоўні-кабіне, высока над зямлёй, жыве, хвалюецца, працуе і марыць цудоўны чалавек — Лена Пашкова, гаспадыня жалезнага гіганта, якога яна лічыць «жывым», «паслухмяным» і «самым прыгожым».

Рэдка сустранеш чалавека, да такой ступені ўлюбёнага ў сваю прафесію. Менавіта ўлюбёнага, бо іншага слова тут не падбярэш. Улюбёнасць адчуваецца і ў тым, як Лена расказвае пра сваю работу, і ў тым, як яна яе выконвае. Цяжка вызначыць, што цікавей — слухаць Лену ці назіраць за яе работай.

У яе надзвычай своеасаблівая манера размаўляць — быццам вельмі хоча пераканаць чалавека і ў той жа час з далікатнасці баіцца навязаць яму сваю думку. Таму часта паўтарае кароткае слоўца «так?» у выразнай запытальнай інтонацыі.

— Ведаеце, я шчаслівая. Мне, напэўна, шанцуе ў жыцці, так? Вось вы пытаецеся, ці стамляюся я на рабоце. А я часам і не заўважаю, што змена закончылася. Гэта, напэўна, таму, што цікава працаваць, так? Мне вельмі цікава. Я думаю, што калі ты ўжо ўзяўся за якую работу, то рабі яе, каб самому было прыемна і цікава і ўсім людзям. А інакш і не бярыся, так?

На свае кароткія «так» Лена не чакае адказу. Яна нібы разважае ўголос. Мне думаецца, што і там, на вышыні птушынага палёту, у сваёй цеснай кабіне, яна гэтак жа разважае сама з сабой. Бо многія яе думкі, адчуваецца, маюць нарадзіцца толькі там.

— Вельмі прыгожы наш горад, калі глядзець на яго зверху, і асабліва ноччу. Я люблю за гэта трэцюю змену. Сядзіш у кабіне, а пад табой агні-агні, цэлае мора. І такі гонар раптам ахопіць: гэта ж мы, будаўнікі, такую прыгажосць стварылі, так? А як падумаю, колькі яшчэ дамоў пабудуем, ды якіх! Хочацца неяк хутчэй жыць, так?

«Хутчэй жыць» у яе ўяўленні — гэта рабіць нешта вялікае, карыснае ўсім людзям, рабіць добра і прыгожа. Так яна і працуе. У адрозненне ад прадстаўнікоў іншых прафесій, кранаўшыка ў час работы людзі не бачаць. Бачаць толькі яго кран, ажурную стралу, якая з большай або меншай спрытнасцю носіць у паветры грузы — блокі, калоны, цэлыя штабелі цэглы, ёмістасці з вадкім асфальтам і цэментом, розных памераў і форм арматуру, драўляныя дэталі — карацей кажучы, усё тое, з чаго складаецца будынак. Спрыт і дакладнасць

КРЫХУ СТАТЫСТЫКІ

У агульнай кольнасці насельніцтва БССР жанчыны займаюць 54 працэнты. У гарадах яны складаюць 53 працэнты, у сельскай мясцовасці — 55 працэнтаў.

Савецкія жанчыны прымаюць актыўны ўдзел ва ўсіх галінах народнай гаспадаркі. Сярод рабочых і служачых прамысловасці рэспублікі яны складаюць 52 працэнты, сельскай гаспадаркі — 53, транспарту — 21, сувязі — 66, будаўніцтва — 26 працэнтаў.

У радах КПСС больш як тры мільёны жанчын, больш як палавіна камсамольцаў Савецкага Саюза — звыш 12 мільёнаў — дзяўчаты.

У СССР кожны трэці інжынер — жанчына. Сярод спецыялістаў з вышэйшай адукацыяй, занятых

у народнай гаспадарцы краіны, жанчын 52 працэнты.

У органах аховы здароўя, фізкультуры і сацыяльнага забеспячэння рэспублікі працуе звыш 80 працэнтаў жанчын, у навуцы і навуковым абслугоўванні — прыкладна 50, у асвеце і культуры — больш як 70 працэнтаў.

У Вярхоўны Савет СССР выбраны 18 лепшых дачок беларускага народа. Сярод дэпутатаў Вярхоўнага Савета БССР 36,9 працэнта — жанчыны. 36 тысяч 959 жанчын з'яўляюцца дэпутатамі мясцовых Саветаў рэспублікі, гэта 46,2 працэнта дэпутатаў.

Звання Героя Савецкага Саюза ўдасцоена 91 жанчына.

ПРА ЦЯБЕ, САВЕЦКАЯ ЖАНЧЫНА

крана — гэта спрыт і дакладнасць кранаўшчыка, яго рук, вачэй, вопыту, уважлівасці і адказнасці. Калі назіраеш збоку за работай любога вежавага крана, не заўсёды звяртаеш увагу на маленькую непрыкметную кабінку, што прыляпілася недзе ўверсе і нават здаецца лішняй дэталлю сярод ажурнага хараства розных перапляценняў. А кабінка ж — сэрца крана, бо ў ёй б'ецца сэрца чалавека, якому падуладны жалезны волат. Чалавека таго будаўнікі ў час работы не бачаць. Але ведае яго кожны на аб'екце. «Веданне» тут бывае рознае. Пра аднаго скажуць зняважліва: «партач» — і будзе ў гэтай назве вялікая трапнасць, бо рабочы чалавек слоў на вецер не кідае. А пра другога...

...Цесны пакойчык канторы аб'екта. Нязграбныя сталы і лаўкі, сіні тытунёвы дым, гул галасоў некалькіх чалавек, што спрачаюцца над ружовай паперай нейкага чарцяжа.

— Скажыце, калі ласка, у вас працуе машыніст вежавага крана Лена Пашкова?

Усе твары паварочваюцца на пытанне, і на кожным — цэлая гама пачуццяў: цікаўнасць, радаснае жаданне сказаць нешта добрае, затоены гонар, у якім так свеціцца слава: «ведай нашых!»

З той таропкай размовы ў дымнай канторы шмат добрага і самага нечаканага ўдалося даведацца пра Лену Пашкову. Спачатку начальнік участка не хацеў яе браць. Зразумела, яго можна; ён не бюракрат які ці чалавек без сэрца, але калі падыходзіць да цябе гэтае кволае дзяўчо, падобнае на качаня без крылаў, і заяўляе, што яна выпускніца Магілёўскага ГПТВ-54, прыбыла на гэты аб'ект, каб працаваць не кім-небудзь, а адразу машыністам вежавага крана, — згадзіцца, што тут ніякая чуласць і сардэчнасць не дапаможа. Будаўніцтва аб'екта толькі-толькі пачыналася, і ў кранаўшчыкоў была самая адказная работа: устаноўка апорных калон. Тут і вопытнаму машыністу часам бывае не справіцца, а такое дзяўчо? Паназіраў начальнік за яе работай дзень, паназіраў другі, плюнуў і пайшоў у вышэйшыя інстанцыі: забярыце ад мяне гэта кранаўшчыцу, няма ніякага цяжару. Не работа, а выпрабаванне нерваў!

Хацелі забраць, перавесці на іншы, менш адказны аб'ект. Лена плакала. Разлаванана шаптала ў кабінку (добра, што ніхто не чуў!) усялякія абразлівыя словы па адрасу «гэтага ідала» — крана, які зусім не хацеў яе слухацца. На работу ішла, апусціўшы галаву, баючыся сустрэцца вачыма з будаўнікамі. Ведала — за словам у кішэню яны не лезуць, часам такое скажуць, што дзень у кабінку чырванец будзеш. Ад начальніка ўчаст-

ка хавалася — баялася, каб не сказаць: «Ідзі адсюль, нам такія работнікі не патрэбны».

І ўсё ж ён гэта сказаў. Праўда, іншымі словамі. А яна ўпершыню дзёрзка зірнула яму ў вочы і ўпарта адрэзала:

— Не пайду. Буду тут працаваць.

— Ты ж не ўмееш працаваць!

— Навучуся!

Начальнік схапіўся за галаву. Лена пачула, што «тут не дзіцячы сад, а будоўля», што «вучыцца трэба было раней», што «ён ні за што цяпер не адказвае» і «ўмывае рукі».

За Лену заступіўся камсорг участка Іван Калодка. Кароткае слова «навучуся» для яе не стала пустым гукам. Цяпер рабочы дзень Лены не дзяліўся на змены. Яна не пакідала ўчастка пасля работы. Яна вучылася. Кожны рух стралы пад рукой вопытнага кранаўшчыка ўрэзваўся ў памяць, кожны паварот вежы крана тлумачыў: так трэба, і так, і вось так... Ён ёй сніўся, гэты «жалезны ідал», і тады, у сне, працаваў добра і быў паслухмяны... У сне яна таксама вучылася.

І вось прыйшоў дзень. Магутная сямітонная калона праплыла над зямлёй і, не варухнуўшыся, застыла якраз там, дзе трэба. Начальнік участка гэта бачыў. Нейкае падазрэнне раптам закралася ў яго сэрца. «Хто на кране?» — запытаўся ён у сігнальшчыка. «Лена Пашкова», — коротка адказаў той. Начальнік яшчэ паназіраў, палюбаваўся плаўнымі рухамі стралы і дакладнасцю выканання сігналаў, гмыкнуў няўпэўнена — і пайшоў у сваю канторку. Назаўтра ён зноў глядзеў, як працавала Пашкова, і цалкам згадзіўся з ацэнкай, якую далі яе рабочы будаўнікі: «Вокамер — нібы ў ювеліра».

А потым той самы начальнік участка сказаў у вышэйшых інстанцыях: «На любую будоўлю пасылайце, толькі дайце мне кранаўшчыцу Пашкову. З ёй ніякая работа не страшная».

Расказваць пра Лену людзям прыемна, гэта адчуваецца. Пра тое, як на Дзень будаўніка яна, нібы акрабат у цырку, прапаўзла па страле аж да самага яе канца і замацавала там чырвоны флажок. А потым высветлілася, што пояс ахоўны яна не надзела, і ад начальства ёй здарава, папала. Пра тое, што калі кран ставіць сямітонныя калоны, то сам увесь калыхаецца і ў яго кабінку — нібы на акіянскім пароходзе ў шторм. А ёй — хоць бы што! Пра тое, што па жалезных прыступках на кран яна бегае бягом, не паспееш азірнуцца — а яна ўжо там. І пра тое, што яна не вельмі гаварка, але калі ўжо скажа, дык як адрэжа, а хлопцы-будаўнікі пры ёй не вельмі асмельваюцца

ца кідаць свае нязграбныя жарцікі. І пра тое, што ў чэрвені яе выбралі дэпутатам Савецкага раённага Савета г. Мінска.

Ёсць у кранаўшчыкоў такі сігнал — «віра». Гэта значыць — «вышэй», «уверх». Вось і пра Лену Пашкову можна сказаць, што жыве яна па сігналу «віра». Толькі ўверх, на вышыню — такую дарогу выбрала сабе гэта сціплая дзяўчына з далёкай краснапольскай вёскі са смешнай назвай Выбранка. Цяжка зразумець, адкуль у яе, дачкі вясковай настаўніцы-моваведа, такая любоў да тэхнікі? Можна гэта — уплыў нашага веку, які кожны дзень прапануе чалавеку ўсё новыя і новыя тэхнічныя дзівосы? Лена любіць лекцыі на тэхнічныя тэмы. А калі ведае, што лектар раскажа нешта новае пра краны, ні за што не прапусціць тую лекцыю. Яна і мне «прачытала» нешта цікавае, нахштальт урыўка з лекцыі.

— Будаўніцтва ж у нас развіваецца, так? Пераходзім да шматпавярховага. Уяўляеце, якія будуць дамы — 16 паверхаў! А краны якія там будуць працаваць магутныя! 75 метраў вышыня! У кабінку на ліфце будзе машыніст паднімацца. Вось каб адтуль паглядзець на горад, так?

У яе — вясёлыя цёмныя вочы, крыху яшчэ дзіцячы твар, з тых, што прыгажэе ад усмешкі, нечаканая рашучасць у позірку, калі размова заходзіць пра сур'ёзныя рэчы.

— Не разумею, як можна працаваць «абы з рук». Мы цяпер працуем у тры змены. А прастояў колькі бывае? То таго не хапае, то гэтага. Нехта ж вінаваты тут ёсць, так? А каб усе людзі, да аднаго чалавека, кожны на сваім участку, працавалі добра, уяўляеце, колькі б мы ўсяго зрабілі?

А потым вочы ў яе цяплюць, і яна гаворыць:

— У мяне сяброўка ёсць. Самая лепшая — Маша Сякацкая. Яна таксама кранаўшчыца, мы разам вучыліся. Цяпер працуем разам у трэсце «Будмеханізацыя-79». Толькі яна на іншым аб'екце. Напішыце пра яе, га? Яна куды лепш за мяне працуе, і дэпутат райсавета таксама, і камсамолка. Мы заўсёды з ёй разам. Вельмі хочацца, каб такіх людзей, як Маша, было больш. І наогул хорошых людзей, так?

...За акном — зімовы вечар. Сіні снег ляжыць гурбамі пад дрэвамі. Лена развітваецца заклапочана: ёй сёння ўначую. Зноў пеплывуць агні горада пад кабінкай «самага прыгожага» крана. Гаспадыня яго націсне патрэбны рычаг, ажурная страла паслухмяна панясе шматтонны груз у дакладна вызначанае месца. Віра, Лена! Шчаслівай табе работы!

Р. САМУСЕНКАВА

СЛОВА ПРА СЫНА

САМЫЯ першыя минуты... Усё жыццё буду памятаць іх. Свяціла не па-зімоваму яркае сонца, і мая родная вёска Камароўка выглядала на дзіва прыгожай. Мы з мужам Міхаілам Васільевічам працавалі па гаспадарцы. І раптам чуем:

— Марфа Паўлаўна! Міхаіл Васільевіч! Віншую вас!

— З чым гэта? — здзівіліся мы.

— Як з чым? Сын ваш, Пецька, у космасе лятае. Па радыё паведамлілі. Уся вёска ведае...

Радасцю поўніцца сэрца, а слёзы льюцца з вачэй. І Міхаіл мой упершыню даў волю слязам.

Падбеглі мы да рэпрадуктара. Перадаюць паведамленне ТАСС. Касмічны карабель «Саюз-13» пілатуе экіпаж у складзе камандзіра карабля маёра Клімука Пятра Ільіча і бортінжынера Лебедзева Валянціна Віталевіча.

Няўжо гэта пра майго Пецьку?

Вечарам па тэлебачанні ў праграме «Час» убачылі мы касмадром Байканур. Пецю ў касмічным скафандры... Мяне людзі віншуюць, на мітынгх я выступаю, атрымліваю тэлеграмы з усіх канцоў краіны, рука ад поціскаў стамілася, а ўспамінаюцца тыя гады, калі рабіў мой сыноч першыя крокі па зямлі.

...Вось яна — самая ліхая часіна ва ўсім маім жыцці — 22 чэрвеня 1941 года. Выбухі бомб... Параненыя пагранічнікі... І салдаты ў чужых мундзірах — яны хутка апынуліся ў нашай Камароўцы. Ад яе да граніцы нейкія два кіламетры... Муж мой, Ілья Клімук (ён да вайны намеснікам старшыні калгаса «Савецкі пагранічнік» быў), пайшоў нашы войскі даганяць. А праз некалькі дзён, абарваны, схуднелы, ён стаяў перад мной і дочкамі. Варожыя полчышчы перарэзалі ўсе шляхі.

У 1942 Ілью арыштавала паліцыя. Я ўпрасіла настаўніка, паляка па нацыянальнасці (ён спачатку карыстаўся даверам у захопнікаў), каб закінуў слова за Ілью. І калі муж вярнуўся, праз некалькі дзён нарадзіўся ў мяне хлопчук. Назвалі яго Пятром.

У 1944-м, калі Пецю споўнілася два гады, атрымала я пахавальную. Загінуў мой Ілья смерцю храбрых пад Варшавай.

Час цяжкі быў, галодны — вайна ж яшчэ не скончылася. А я адна з трыма дзецьмі на руках. Тут і з мужам не вельмі пракормішся. Працавала дзень і ноч, далоні мае зрабіліся як дрэва, спіна баліць — не разгнуць. Праўда, дочкі дапамагалі. Асабліва старэйшая, Тоня. Яна і вынянчыла Пецю.

Не ведаю, як бы вывела сваіх дзяцей у людзі, калі б побач не апынуўся чалавек добрай душы — Міхаіл Васільевіч Марозаў. Ён служыў на граніцы, рэдацка ад нас, яшчэ ў 1939 годзе. Мужа майго першага добра ведаў. Пасля прайшоў усю вайну, дзесяць гадоў аддаў службе ў арміі. Я баялася — ці прывыкнуць дзеці да Міхаіла?.. Дарэмныя сумненні. Ён любіў маіх дзяцей як сваіх родных, і яны любілі яго.

Рос Пеця... З дзяцінства быў настойлівы, дапытлівы. Вельмі рана мы ад яго пачулі: «Я зраблю сам...» Па сто разоў мог якую-небудзь справу пераробліваць, пакуль у яго не выходзіла так, як ён хацеў. Вельмі рана Пеця пачаў дапамагаць нам па гаспадарцы. Асабліва прыхваціўся да сталярнай справы.

— Выдатным майстрам быў твой Пецька, — сказаў у дзень старту «Саюза-13» старшыня нашага калгаса імя Дзяржынскага Віктар Іванавіч Пекасюк. — Думаў, будзе ў мяне ў калгасе сталяр. Аказваецца, ён вунь куды заляцеў.

Пад паветкай Пеця абсталяваў майстэрню. Рабіў дзверы, рамы, выразаў розных звяркоў з дрэва. Калі не хапала якога-небудзь інструменту — ведама ж, у тыя гады цяжкавата было, — то ён сам рабіў стамескі, рубанкі нават. Яшчэ як вучыўся ў дзесятым класе, Пеця нашу хату ашалаваў.

У школе ён вучыўся добра, стараўся. Толькі часам занадта вабілі яго лес, поле, футбольны мяч. Але пагавару з ім я ці Міхаіл — і зноў майго Пецю хваляць настаўнікі за стараннасць.

За ўсе гады вучобы ў школе ён адзін толькі раз прынёс дрэнную адзнаку — адзінку.

— Што здарылася? — пытаюся. Маўчыць.

— Ну, што ж, гаварыць не хочаш — пайду да настаўніцы і сама пра ўсё дазнаюся.

— Ведаеш, мамачка, гэта не таму, што ўрок не вывучыў. Падказаў я хлопцу аднаму. Стаіць ён ля дошкі, вачыма лыпае і нічога не можа адказаць. Так мне яго шкада стала, што не вытрымаў, падказаў. А настаўніца і паставіла мне адзінку. Яму таксама.

Быў ён вельмі таварыскі. Прыйдуць хлопчкі, папросяць:

— Пеця, зрабі санкі. Пакатацца хочацца.

І ён нікому не адмовіць.

Вельмі рана пачаў марыць пра неба. Аднойчы на полі, што зусім побач з нашай хатай, апусціўся самалёт: вымушаная пасадка. Ведама ж, Пецю ногі самі туды панеслі. Колькі было ўражанняў, колькі захаплення! І сказаў пасля таго:

— Я лётчыкам стану, абавязкова!

І не расставаяўся з гэтай марай аж да самага заканчэння школы. А як атрымаў атэстат, паехаў у Чарнігаў, у вышэйшае лётнае вучылішча паступаць. Неўзабаве прыслаў фатаграфію, дзе ён быў у курсанцкай форме.

— Вось і стаў наш Пеця сокалам! — сказаў Міхаіл.

Як чакала я яго пасля заканчэння вучылішча! Усе вочы прагледзела... І вось з-за павароту дарогі, за якім у далёкім 1944 годзе знік бацька ягоны, паказаўся ладны, прыгожы афіцэр.

Неяк спыталася я:

— Пецька, самалёт у небе маленькі, як кропачка. Няўжо і ты гэтак высока лятаеш?

— А як ты думала? Хутка буду яшчэ вышэй уздымацца!

Часта збіраліся дзеці разам — Тоня з мужам і сынам (яна завуч дзіцячага санаторыя «Ёлачка», што непадалёк ад нас, у Тамашоўцы). Ніна з сям'ёй (яна правадніцай працуе ў Брэсце), малодшы, Міша (гэта наш з Міхаілам сын. Ён толькі-толькі армію адслужыў), Пеця. Ён кожны год да нас прыязджае. Сам за рулём, а наша Камароўка не так ужо і блізка ад Масквы. Сказала я яму, каб лепей поездам ездзіў, бо на машыне небяспечна. А ён у адказ:

— Гэта дзіцячая забава, мамачка, а вось самалёт...

Неяк раскажаў ён, што сустракаўся з самім Гагарыным і марыць таксама ў космас паляцець. І вось усе газеты друкуюць яго фатаграфіі, імя майго сына гучыць на ўвесь белы свет. Я прыціскаю яго да сваіх грудзей. Сокал ты мой яснавокі!

**Марфа КЛІМУК,
маці Героя Савецкага Саюза,
лётчыка-касманauta СССР
Пятра Клімука**

Вёска Камароўка,
Брэсцкі раён.

З ТЫХ 258 тысяч гектару, што былі заняты ў 1973 годзе пад лён у нас, у Беларусі, толькі пятаццаць прыпалі на долю звяна Ліліі Сямёнаўны Кучур з калгаса «Перамога» Баранавіцкага раёна. Але іх можна назваць залатымі. У сярэднім па рэспубліцы з аднаго гектара атрымана 4,5 цэнтнера валакна, а ў Ліліі Кучур — 13 цэнтнераў. Грашовы прыбытак з аднаго гектара ў звяне — 2640 рублёў, а па рэспубліцы — 700 рублёў.

Высокі ўраджай, вырашчаны звяном, не выпадковы. Ён падрыхтаваны вопытам папярэдніх гадоў. У 1971 годзе звяно атрымала 9,1 цэнтнера валакна, у 1972-м — 9,8 цэнтнера, а грашовы прыбытак з гектара павялічыўся адпаведна з 2400 рублёў да 2533.

За высокія паказчыкі Лілію Сямёнаўну ўзнагародзілі ордэнам Працоўнага Чырвонага Сцяга, ёй прысудзілі два бронзавыя медалі ВДНГ. А нядаўна прыйшла ў калгас «Перамога» радасная навіна: за высокія поспехі, дасягнутыя ва ўсесаюзным сацыялістычным спаборніцтве, і праяўленую працоўную доблесць у выкананні прынятых абавязацельстваў Ліліі Сямёнаўне Кучур прысвоена званне Героя Сацыялістычнай Працы.

Лілія Сямёнаўна ахвотна адгукнулася на нашу просьбу — прыняць удзел у размове на тэму: «Стань нашым гонарам, лён!» Яна працягвае гутарку, пачатую ў першым нумары часопіса міністрам лёгкай прамысловасці БССР М. С. Конанавай.

З ГОДНА: лён — культура асабліва. Вы правільна называеце яго «героем», і калі сёння ён герой, дык заўтра стане двойчы героем. Любоў і павага да яго праз усё жыццё праходзяць. Я маю на ўвазе не толь-

кі характэрнае ляннае вырабаў, але і традыцыйную прывязанасць беларускай жанчыны да ляннага поля. У маім звяне некалькі бабуль Альшэўскіх: Ганне Іванаўне семдзесят чатыры, Надзеі Міхайлаўне семдзесят, Марыі Мікалаеўне шэсцьдзесят. Скажуць ім жартам: «Хай бы вы адпачылі, далі маладзейшым выйсці ў поле!» А яны ў адказ: «Без лёну жыць не можам. Хоць бясплатна, а будзем працаваць». Умее лён прываражваць так, што ўсё сэрца, усе сілы яму аддасі.

Калісьці я працавала звеннявой на бураках. Брыгадзір наш Уладзімір Грэбень прапанаваў: «Трэба табе, Сямёнаўна, заняцца лёнам». Я спярша адмовілася: цяжкая, складаная праца. Угнойваць, палоць, ірваць — усе рукамі трэба было рабіць, апрацоўваць — таксама ручнымі мялкамі-цёрніцамі. Пакуль выпестуеш яго, валакністы, залацісты, — сто патоў пральеш.

А ў звеннявой ўсё ж пайшла. І неўзабаве нам тэхніка прадэманстравала свае перавагі на лянным полі. Якая эканомія сіл і, галоўнае, якое значнае падзешаўленне прадукцыі! Не так далёка адышлі тыя гады, калі я толькі пачынала працаваць звеннявой, а сёння ўжо цяжка ўявіць тэхналогію вытворчасці нашага лёну без хімічнай праполкі, без ільнокамбайнаў, ільнопрацоўчых агрэгатаў.

Некаторыя кажуць, што пры ручным церабленні валакно будзе лепшае. Заяўляю з усёй адказнасцю: няпраўда гэта! Значыць, не ўмеюць працаваць з тэхнікай, не знайшлі да яе правільнага падыходу.

Калі не было вятроў, калі лён не палёг, то камбайн іншы раз чысцей зробіць, чым чалавечыя рукі. Так выцерабіць, што ні сцяблінкі на полі не знойдзеш. Так што я стаўлю самую высокую ацэнку яго рабоце. У пару расцэле, у пару падыеме лён. З такімі камбайнерамі-механізатарамі, як наш Анатоль Васільеў, мы ў 1971 і ў 1972 годзе ніводнай соткі не ўбралі ўручную — усе камбайнам.

А 1973 год быў цяжкі. Мусілі церабіць лён рукамі. Ветры і буры палажылі наш «светач», камбайн ніяк не мог падступіцца. Нас у звяне пятаццаць жанчын, на кожную прыпала па гектару лёну. Сваімі спінамі адчулі мы перавагу механізацыі. Вось у такія цяжкія моманты прыходзіць думка: а чаму гэткай доўгай дарогай ідуць да нас новыя, устойлівыя да палягання, высокаўраджайныя сарты «К-6», «Аршанскі-6», «Уперад»? З сорту насення, што кінула ў глебу, пачынаецца зніжэнне сабекошту льнопрадукцыі.

Прабачце, але я не зусім згодна з тэзісам папярэдняга артыкула аб маральным заах-

Стань нашым гонарам, лён!

Зразумела, размова ідзе пра лён. Злева направа: Героі Сацыялістычнай Працы Ефрасіння Паўлаўна Дрозд, Лілія Сямёнаўна Кучур і Марта Уладзіміраўна Кошур.

Фота У. Лупейкі.

вочванні, аб тым, што нібыта няма ўрачыстых віншаванняў беларускіх ільнаводаў. Я дагэтуль не магу забыцца, як урачыста віншавалі мяне з высокай узнагародай — прысуджэннем мне Залатой Зоркі Героя Сацыялістычнай Працы. Партыя і ўрад высока ацанілі маю сціплую працу льнавода. І не толькі маю працу, а ўсяго нашага звяна. Ведаю, што гэта вялікая радасць і для Алены Уладзіміраўны Альшэўскай, і Валянціны Мікалаеўны Кукалевіч, і для Соф'і Апанасаўны Альшэўскай, і для Алены Пучко, і для ветэранаў, пра якіх я ўжо гаварыла.

Што больш за ўсё радасна: не адна я прыняла ганаровую ўзнагароду з рук Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР таварыша Сурганава. У той жа дзень, у тую ж гадзіну яшчэ дзве знатныя льнаводкі рэспублікі былі ўдасцены высокага звання — Марта Уладзіміраўна Кошур з калгаса «Рассвет» Навагрудскага раёна і Ефрасіння Паўлаўна Дрозд з калгаса імя Кірава Кіраўскага раёна.

У Марты Уладзіміраўны небывалыя, на дзіва высокія вынікі. Яе гектар дае 4,7 тысячы рублёў прыбытку! Кожны з 15 гектараў прынёс па 11,5 цэнтнера валакна і 7,8 цэнтнера сям'я. І якое гэта валакно! Яно прынята нумарамі 15,5—16.

Ефрасіння Паўлаўна з 28 замагаваных за звяном гектараў атрымала па 12,8 цэнтнера валакна і 9,1 цэнтнера сям'я.

Прыемнае было знаёмства ў знамянальны для нас дзень. Але вось што крыўдна: яно ж

магло адбыцца значна раней. Хтосьці з пісьменнікаў добра сказаў: калі ты дасі мне яблык, а я табе — у нас будзе па яблыку. Калі ты падорыш мне думку, а я табе — у нас будзе дзве выдатныя ідэі. Я маю на ўвазе перадавы вопыт. Уявіце, як шмат можна было б пачэрпнуць, калі б вопыт перадавых звенняў быў аператыўна абгугулены і даведзены да ведама ўсіх ільнаводаў рэспублікі, калі б хаця завочна яны знаёміліся адна з адной. Вось, напрыклад, мы мяркуем засеяць сваё поле сортам «К-6». Ефрасіння Паўлаўна Дрозд ужо мае некаторы вопыт работы з гэтым сортам. А наша работа яшчэ наперадзе. Як неабходны нашаму звяну яе кансультацыя, вопыт, веды, аналіз памылак і пралікаў! Што датычыць удзела Марты Уладзіміраўны, то я лічу, што ён можа стаць сапраўднай акадэміяй для льнаводаў.

Мы паспелі толькі бегла абмяняцца сваімі ўражаннямі, але прыйшлі да адной думкі: у матэрыяльным заахвочванні льнаводаў ёсць разнабой. Натуральна, у кожным калгасе праўленне ўстанаўлівае размеры дадатковай аплаты. Але неабходна больш дасканалая сістэма стымулявання. Ведаю са свайго вопыту, як прынцып матэрыяльнай зацікаўленасці безадмоўна дзейнічае ў імя ўзаемнай выгады і калгаса і льнаводаў. Нам дапамагалі ў найбольш адказныя моманты нават жывёлаводы, у пэўныя дні можна было зарабіць да 10 рублёў. Матэрыяльная зацікаўленасць — надзейны спосаб за-

КАБ

РОС

ВОЛАТАМ

ахвочвання моладзі да вырошчвання лёну. На жаль, моладзі малавата: блізка ад нас вялікі горад, ды і слаба яшчэ мы прыцягваем моладзь да вырошчвання традыцыйнай беларускай культуры.

Пастаянная, грунтоўная інфармацыя аб дасягненнях, асабісты абмен вопытам заахвочваюць да спаборніцтва. Напрыклад, добра ў рэспубліцы наладжана спаборніцтва жывёлаводаў, і ім ёсць на каго раўняцца, з кім мерацца сіламі. Вось каб гэтак жа было і ў нас, ільнаводаў!

Старшыня Савета Міністраў СССР А. М. Касыгін, калі быў у Беларусі, шмат увагі ўдзяліў у сваіх выступленнях лёну. «...У большасці гаспадарак яшчэ далёка не поўнаасцю выкарыстоўваюцца магчымасці пашырэння вытворчасці і павышэння ўраджайнасці лёну, паляпшэння якасці льнопрадукцыі», — гаварыў ён. Мне здаецца, што прапаганда перадавога вопыту — адна з такіх нявыкарыстаных магчымасцей. Не толькі любіць лён, не толькі яго вырошчваць, а і добра ведаць самую перадавую агра-тэхніку, карыстацца крупінкамі найноўшага перадавога вопыту — так, на мой погляд, выглядае сённяшняя задача льнаводаў.

...Паэты любяць складаць вершы пра квітнеючы блакітны лён. Іншы раз і не ўгледзіш хуткацечнае гэтае хараство. А мне больш да спадабы той момант у нашай рабоце, калі пасля цяжкай летняй працы бярэш у рукі доўгае, мяккае, эластычнае валакно. Каштоўнасць і прыгажосць вызначаюцца высокімі нумарамі. Прыемна, што праца льнаводаў таксама вызначаецца высокім нумарам удзячнасці. Няма для нас большай радасці, чым кожная новая тона прадукцыі, здадзеная высокай якасцю. Бо з гэтай тона мы дорым народу дзве з палавінай тысячы метраў тонкага палатна, або 800 абрусаў, або дзве тысячы ручнікоў — праслаўленых беларускіх рэчаў, міма якіх ніхто не пройдзе раўнадушна.

Лілія КУЧУР,
Герой Сацыялістычнай
Працы, звенявая
калгаса «Перамога»

Ніна МАЦЯШ

Чэрвеньскі вецер

У зялёным плашчы наросхрыст
Па гаях вецер чэрвеньскі ходзіць.
Толькі блізкіх збліжае ростань.
Толькі з блізкімі час у згодзе.

Ох, які ты вымакны, вецер!
Травы ў пояс табе, разутаму...
То дажджынка з ліста,

ці з сэрца

Ападае пяшчотны смутак!

Бярозавым святлом упала поўня
У ціха разгайданы ветрам гай.
Абавязкова некалі прыпомніць
Табе твая шчаслівая туга
І гэты гай, і апантанасць поўні.

Другіх пачуццяў абарваўшы прывязь,
Абавязкова вернецца сюды
Твая душа, як па жывіцу, прыйдзе
Да гэтае крынічнае вады,
Другіх пачуццяў абарваўшы прывязь,

Яна адна тут, ясная крыніца.
Цяпер ты і не думаеш, бадай,

Што толькі ў ёй адзінай і бруіцца
Жыццё, якім гаворыць з намі гай.
Любоў... Яна — як гэтая крыніца...

Бярозавым святлом упала поўня...

Вада празрыстая спявае...
А. РАЗАНАЎ

— Твая песня пра што, вада! —
І па хвалях-радках чытаю:
«Што мінулася — не шкада,
Што мінулася — бласлаўляю.

Нават страты, і нават боль
Светлай нотай сваёй адзначу.
Ды па тым, што ніколі са мной
Не адбудзецца, —
плачу, плачу...»

Змярканне

Вячэрнія птахі запелі.
На змену спякотнаму дню
Задумнаю свежасцю спеляць
Маю цішыню.

ГОРАН У СОСНАХ

Да 60-годдзя паэта

За свой рабочы дзень сонца распаліцца, як у кавальскім горне. І калі яно стомлена садзіцца за гарызонт, каб назаўтра з новымі сіламі прадоўжыць распачатую справу, за лесам доўга не гасне жар зары, рэльефна высвечваючы не толькі ствалы дрэў, але кожную галінку і нават лісток. І тады нараджаюцца радкі:

Палае горан мой у соснах,
Куецца ў ім дарожны дух
Для горных круч, для хваль

высозных,

Для самых грозных завірух —
ёмістая формула сутнасці нястомных мастацкіх пошукаў, калі творца адчувае сваю арганічную злітнасць з роднай зямлёй і ўсім Сусветам.

Яшчэ шаснаццацігадовым юнаком Аркадзь Аляксандравіч Куляшоў напісаў верш пра астранома, што «з нязнаным размовы вядзе». Тады, у трыццатым годзе, разгінала свае волатаўскія плечы сацыялістычная індустрыя, шырокім фронтам ішла калектывізацыя, разгортвалася бяспрыкладная па маштабах ломка прыватнаўласніцкай псіхалогіі, і малады паэт, у сваіх творах адлюстравыўшы многія істотныя факты тагачаснай рэчаіснасці, палічыў магчымым звярнуцца да такой, здавалася б, зусім не актуальнай тэмы. Што гэта — капітуляцыя мастака перад складанасцю жыццёвых праблем? Не! Зрок удумлівага мастака сягаў вышэй штодзённасці. Ён прадбачыў і прадчуваў нашы дні, калі касмічныя караблі адзін за адным стартуюць да зор, адкрываючы для чалавецтва ўсё новыя і новыя таямніцы.

Чуйны сын свайго навалнічнага веку, воін і працаўнік, паэт святочнымі фарбамі перадаў натхнёнае аблічча маладога сучасніка, чалавека новай фармацыі, у шырока вядомым цыкле «Юнацкі свет» і ў паэме «У зялёнай дуброве». І калі на Захадзе пачалі згущацца хмары другой сусветнай вайны, ён выступіў з паэмай «Хлопцы апошняй вайны» — словам перасцярогі для тых, каго «прыгнالی страляць у маю Радзіму — у будучыню сваю». Вайна, пры ўсім яе вераломстве і трагічных сітуацыях пачатковага перыяду, не была нечаканасцю для Аркадзя Куляшова. Вось чаму ён адразу адчуў сябе мабілізаваным, песняром у стане воінаў, і ў цяжкіх франтавых

І вокліч, і высвіт, і шчэбет,
І рэзкі, наструнены крык.
Гарыць аблачыначка ў небе,
Жарынай гарыць.

Яе прахалода папеліць,
Галінкаю не варухне...
Вячэрнія птахі запелі.
...Як молада мне!

І як мне на дзіва спакойна!
Скацілася сонца ў лясок,
Ды не апусцела шпакоўня...
Усё яшчэ збудзецца, ўсё!

Сон-трава

Якая дзіўнасць... Аж неверагодна...
Цвярозы ліпень, чабаровы свет.
І раптам — слёзкаю нябёс пагодных —
Званок світальны сон-травы ў траве.

Якая дзіўнасць... Дзе, у чым прычына,
У якой нястачы вод, святла, цяпла,
Што кветка толькі зараз расцвіла,
Свой май у ліпні толькі прыручыла!

Якая дзіўнасць... Я крануць не смею
Мяцежны, не ў пару, яе агонь:
У цвярозасці чабору страсна спее
Званок няспраўджанага сну майго...

умовах стварыў бліскучую паэму «Сцяг
брыгады» — гімн нязломнай стойкасці са-
вецкага воіна. А калі яшчэ дадаць шмат-
лікія вершы, баллады, а таксама паэмы
«Прыгоды цымбал», «Дом № 24», то мы
наглядна пераканаемся, што магутны та-
лент паэта ў гады суровых выпрабаван-
няў разгарнуўся ва ўсёй велічы. Некалі
ён сказаў знамянальныя словы:

Хачу неспакойнаю хмарай грымець,
Маланкамі ўвесць аравіты,
Каб цяжка адразу было зразумець
І вокам акінуць, які ты.

Застаючыся верным гэтаму прынцыпу,
ён і ў першыя пасляваенныя гады ства-
рае такія выдатныя паэмы, як «Новае
рэчышча», «Простыя людзі» («Перамо-
га»), «Толькі ўперад», «Грозная пушча»,
пашыраючы тэматычныя рамкі беларус-
кай літаратуры і становячыся адным з
найбольш прызнаных майстроў маста-
цкага слова Савецкага Саюза. З плугам,
які ўзрывае цалінныя пласты, паэт па-
раўноўвае сваё слова. І тут няма пе-
равелічэння. Нястомны наватар па на-
туры, ён многае зрабіў для рытміч-
най разнастайнасці верша, для на-
паўнення слова актуальным палітыч-
ным сэнсам. Дастаткова згадаць шырока
вядомыя вершы «Камуністы» і «Слова да
Аб'яднаных Нацый», дзе асабістае і гра-
мадскае выступаюць у маналітнай цэ-
ласнасці. У тых ж гады напісаны верш
«Зямля», дзе прага палётаў на іншыя
планеты разглядаецца як практычная
справа:

Як мы ляцелі хутчэй метэора,
Сорак гадоў не глушылі матора.

Вось чаму пачатак касмічнай эры паэт
сустрэў ва ўсеўзбраенні думкі і пачуцця.
Яго, як сапраўднага мастака, хвалюць
не чыста тэхнічныя праблемы, а тое, што
нясуць навуковыя дасягненні чалавеку,
нашаму сучасніку:

Вечным спадарожнікам вайны
Змрочны Марс здаваўся мне
заўсёды.

На чале крываваю пачаць
Смерцю высек часу ход суровы —
Прывітанні ў з чалавечай мовы
Там няма каму перакладаць.

І ў паэме «Цунамі» паэт паказвае жу-
даснае відовішча атамнай вайны, калі
гіне самае дарагое, што ёсць на свеце, —
безабароннае дзіця.

Глыбінная сутнасць твораў гэтага пла-
на заключаецца ў тым, што сілы добра
могуць і павінны супрацьстаяць сілам
зла. Мы — нашчадкі вялікай культуры і
носьбіты рэвалюцыйных ідэалаў — не мо-
жам глядзець пасіўна на ўсё тое, што
адбываецца ў сённяшнім свеце:

...ую Зямлю, з арэнай — Млечным
шляхам

Качу яе, падобную на мяч,
Ахопленую вадародным жахам.
Як хворую, загортаю ў кумач.
Сачу, каб не скрануў яе з арбіты
Заакіянскі ядавіты грыб.

Куляшоўскае слова, якое дыхае луга-
вым мёдам і яблыневым цветам, парна-
сцю вясновай раллі і холадам вінтоўкі
перад рашучай атакай, аказалася здоль-
ным перадаць веліч і трагізм нашай
эпохі. І, захапляючыся скульптурнай
заканчанасцю і псіхалагічнай дакладна-
сцю вобразаў паэта, сярод якіх ёсць мно-
ства і жаночых, мы ўнутрана салідарны
з аўтарам, што ён не абмяжоўваецца толь-
кі святочнымі праявамі жыцця. Калі,
напрыклад, у «Камсамольскім білеце»
перададзена нязломнасць маладога па-
калення ў паядынку з фашызмам, то з
не меншай сілай і ідэйнай пераканаўча-
сцю арганна гучыць і славыты «Мана-
лог», наведаны незабыўнымі стратамі да-
рагіх сяброў юнацтва. Сапраўды, паэт
меў поўнае права сказаць пра сябе:

Мне кожны год, нібы жыццём
другім,
Жыць у дваццаты век наш давялося...
Я — акіяну жытняга калоссе:
Мільёны лёсаў змешчаны ў маім,
Яшчэ да дна не вычарпаным, лёсе.

Не золатаздабытчык і не бос —
Дваццатым векам вызвалены атам,
Жылплошчу пазычаю я ў нябёс,
Каб быць для іх таварышам
і братам.

Але і гэта не апошні лёс,
Які мне векам суджаны дваццатым.

Ператварацца буду зноў і зноў
З ідэі ў плоць, з жыцця ў жыццё
другое...

Жыву, і пачуццё ў мяне такое,
Як быццам мне не пяцьдзесят гадоў,
А пяць стагоддзяў — самае малое.

Куляшоўская паэзія развіваецца як бы
канцэнтрычнымі кругамі. І тое, што вы-
ступае другараднай дэталлю ў адным
вершы, можа паслужыць асновай для но-
вага твора. Возьмем для прыкла-
ду вобраз Лізаветы са «Сцяга брыга-
ды», дзе ён на фоне агульных падзей
адгрывае зусім не асноўную ролю.
У «Прыгодах цымбал» гэты самы перса-
наж становіцца адным з асноўных, вы-
яўляючыся ва ўсёй сваёй нікчэмнасці.
Можна прывесці і другі прыклад. Яшчэ
ў юнацкіх вершах паэта з'явіўся вобраз
слаўнай дзяўчыны Алесі, аваяны лёгкай
журботай незваротнага кахання. Пасля
ён кантурна з'яўляўся і ў іншых рэчах,
але толькі ў паэме «Дарога да акіяна»
мы пазнаёмліся з яе сапраўды драма-
тычным лёсам. Чаму паэт не спяшаецца
ставіць кропкі над «і»? Думаецца, што
творчасць кожнага майстра трэба раз-
глядаць у сукупнасці праблематыкі, калі
адны аспекты могуць выступаць як выз-
начальныя, а другія заставацца ў ценю.
Для асваення тых ці іншых граней рэ-
чаіснасці неабходны пэўны час і, бяс-
спрэчна, ідэйна-маральная падрыхтоўка
чытача. Нездарма сёння з жалем пры-
гадваецца, што касмічныя вершы паэта,
напісаныя задоўга да палёту чалавека ў
нязведаныя прасторы Сусвету, у свой
час былі незразуметы крытыкай і выклі-
калі яе нараканні. Цяпер гэта ўспрыма-
ецца як парадокс, але трэба памятаць,
што паэт-першапраходца не павінен вы-
ступаць перад масавай аўдыторыяй
толькі з азбучнымі ісцінамі, з канстата-
цыяй таго, што можна зразумець са звы-
чайнай газетнай інфармацыі.

На гэтую думку наводзіць нас і апош-
няя па часе напісаная паэма Аркадзя
Аляксандравіча «Варшаўскі шлях», на-
веданая смерцю выдатнага савецкага паэ-
та Аляксандра Трыфанавіча Твардоў-
скага, блізкага друга Куляшова. Твар-
доўскі многае зрабіў для ўзвелічэння
аўтарытэту савецкай літаратуры, адлюст-
раваў важнейшыя этапы жыцця ў сваіх
вершах і паэмах — калектывізацыю, вай-
ну, размах індустрыяльнага будаўніцтва
ў нашы дні. Вобраз аўтара неўміручай —
«прарочай, чорнарабочай» «Кнігі пра
байца», які чатыры гады з дня ў дзень
дзяліў са сваімі баявымі паплечнікамі
ўсе нягоды і небяспекі акупнага быту,
выступае як бы ў водбліску франтавых
пажараў, у самай гушчыні слаўнага во-
інства.

У самай гушчыні жыцця заўсёды і сам
аўтар палымых вершаў і паэм.

Мал. Ю. Пучынскага.

Міхась ДАНИЛЕНКА

Апавяданне-быль

ТАКСІ лёгка каціла па бальшаку, прыхопленаму першым марозам. Адзіны пасажыр, што сядзеў поруч з шафёрам, маўчаў, толькі смаліў адну за адной папяросы.

З гравійкі машына павярнула на асфальтаваную шашу. Роўная і прмая, шаша бегла туды, дзе ўдалечыні ўгадваліся абрысы гарадка. Збоку дарогі на калючых галінах акацый сядзелі вароны. Было відаць, як вецер яршыў іх пер'е. Насустрач праехала аўтакрама, і пасажыр, высунуўшы галаву з кабіны, паглядзеў ёй услед.

Калі ўехалі ў гарадок, шафёр павярнуў галаву да пасажыра: — Куды?

— Кіруйце на Палявую вуліцу, дзе ў вайну дзіцячы дом быў.

Шафёр неазначальна хмыкнуў: лёгка сказаць, дзе ў вайну быў той дзіцячы дом! Цяпер не толькі новыя вуліцы — гарады вырастаюць за лічаныя гады. Але паслухмяна павярнуў машыну на вуліцу, што ішла ўздоўж ракі. Дняпро віднеўся справа — на хвалях свінцова-сіняй вады вецер узнімаў белыя пеністыя грабенчыкі. Рака раздалася прыкметна ўшыркі: непадалёк адсюль у яе ўпадала Прыпяць, а яшчэ вышэй — Сож.

Каля доміка з пафарбаванымі ў белы колер аканіцамі стаяла нізенькая жанчына ў пухавай хустцы. Вецер калмаціў па-

смачку сівых валасоў. Пасажыр дакрануўся да пляча шафёра:

— Тут.

Машына спынілася, і пасажыр, забыўшыся на шафёра, адчыніў дзверцы, падбегам кінуўся да жанчыны. Ён раскінуў для абдымкаў рукі. Шалік, што выбіўся з-пад расхрыстанга паліто, трапляў за спіной. Жанчына ступіла ад веснічак два крокі наперад.

— Віцька. Сыноч, — ціхім голасам, быццам не верачы сама сабе, прамовіла яна. — Прыехаў...

— Прыехаў, мама.

Віктар Іванавіч азірнуўся на шафёра, які з цікавасцю глядзеў на іх, і звярнуўся да яго: — Можна і вы зойдзеце?

Той зірнуў на гадзіннік, нешта сам сабе прыкінуў і згадзіўся:

— А чаго ж. Можна. Усё роўна адсюль наўрад ці знойдзецца пасажыры.

Жанчына паправіла на галаве хустку, крадком, быццам саромеючыся пабочнага чалавека, выцерла вочы.

— Знаёмцеся: мая маці, — звяртаючыся да шафёра, гавя-

рыў між тым Віктар Іванавіч. — Ды і не толькі мая. У вайну была дырэктарам дзетдома на гэтай вуліцы. Толькі дзякуючы Настасі Антонаўне мы выжылі...

— Віцька! Прыехаў, — усё яшчэ быццам не верыла сабе Настасся Антонаўна, хоць перад гэтым атрымала яго тэлеграму.

Яна замітусілася, адчыніла брамку, запрасіла гасцей. Да ганка вяла дарожка, укладзеная кавалкамі бітай цэглы. Відаць, летам тут на кветніках буялі кветкі. Цяпер шарэлі прыхопленыя марозам клумбы, на якіх сіратліва тырчэлі сухія будыліны. Некалькі кветак бясмертніку хісталіся на ветры, і Віктар Іванавіч падумаў: яны падобны на выразаныя з цёмнага жалеза — шорсткія пялёсткі, тонкія сцяблінкі. Павой дзікага вінаграду віліся па сцяне. Ліст з яго даўно абляцеў...

Ён добра помніў гэты домік. Тут яны начавалі — дванаццаць хлопчыкаў і шэсць дзяўчынак — перад тым, як Настасся Антонаўна павяла іх па лёдзе на другі бераг Дняпра, у лес. Нехта данёс у фашысцкую ўправу, што ў дзіцячым доме на Палявой жывуць дзеці камісараў і яўрэяў.

— Пойдзем, мілыя мае, у

лес. Далей ад напасці, — гаварыла Настасся Антонаўна.

Яны ляжалі ўпакат на чаране яе печы, на запечку, ляпіліся, нібы вераб'і, каля грубкі, у якой паволі астывалі сценкі. Віктар, вядома, тады не здагадаўся, што Настасся Антонаўна ў тую страшную ноч не заплюшчыла вачэй. Вецер рыпеў іржавымі завесамі аканіцы, шоргаў снегам у сцены сянец. Пры кожным рэзкім гуку Настасся Антонаўна ўздрыгвала, прыпадала тварам да шыбіны акна. Мароз пакрываў дзівоснымі ўзорамі тыя шыбіны, холад прабіраўся пад коўдры, якімі ўхутала яна дзяцей.

А раненька — яшчэ цямнеў за ракой змрок — яны ланцужком спускаліся да ракі. Першай тарыла сцэжкам Настасся Антонаўна, а следам за дзецьмі цяжка пераступала хворымі нагамі Настасіна маці. Твар у яе быў жоўты, пад вачыма сінелі кругі.

— Куды ты з імі, донька, у такую рань? — ціха гаварыла яна дачцы. — Бог дасць, нелюдзі абмінуць: і ў іх жа чалавечыя сэрцы, і іх жа ў пакутах маці раджалі...

— Павяду да дзядзькі Томаша. Чаго-чаго, а дроў у яго хопіць. Хоць адагрэюць свае душы...

Віктару Іванавічу запомнілася з той раніцы вялізнае, бы чырвоны вобад, сонца. Яно ўсплыло на небе, калі падыходзілі да лесу. Марозная шэрань пакрывала галіны дрэў, з вуснаў вырываліся клубочкі пары. Стаяла ціша, толькі часта паскрыпваў пад нагамі снег.

— Хутчэй, дзеткі, хутчэй, — прасіла Настасся Антонаўна.

— Мама, я не магу ісці, — папрасілася маленькая Бэла.

Дзядзька глядзела на Настасся Антонаўну вялікімі, не падзіцячаму сур'ёзнымі вачыма і працягвала пасіналыя ручкі.

— А божачка, дзе ж твае рукавічкі?

Рукавічкі Бэла згубіла, калі ішлі паўз кусты лазняку — стараліся трапляць след у след. Настасся Антонаўна ўзяла на рукі дзядзьку, пачала расціраць яе халодныя, бы ледзяшы, ручкі...

«Як жа яна змагла іх выратаваць, васемнаццаць дзяцей? — думаў Віктар Іванавіч. — Адкуль сілы браліся?»

Яе маці, помніцца, правяла іх толькі да сярэдзіны ракі. Яна стаяла, цяжка дыхала і глядзе-

стасся Антонаўну. Ён і да яе зазірнуў на лічаныя гадзіны: не браў заводскую машыну, скапіў таксі — і рынуўся марознай раніцай у іхні гарадок — у галоднае і халоднае дзяцінства...

— І Бэлачка была ў мяне мінулым летам, — гаварыла Настасся Антонаўна. — У яе, дзядзьку богу, усё добра — двое дзетак і муж інжынер. Адпайла я іх малачком, — Настасся Антонаўна ціхенька засмяялася. — У двары ён дарожку мне ўклаў цэглай.

Віктар Іванавіч глядзеў на худую спіну Настасі Антонаўны і адчуваў, як балюча сціскалася сэрца: надта ж здаваўся апошні гады яна. Хварэла доўга. Цяпер вась на пенсіі, а ўсё роўна шчыміць яе душа за іх, што разляцеліся, разбрыліся па белаю свету пасля вайны.

— А Тосю помніш? — пыталася Настасся Антонаўна. — Твар яе спахмурнеў. Выразней акрэсліліся маршчынкі ля вачэй. — Пісала мне, што і другі муж няўдаліца трапіўся. За гарэлкай свету не бачыць.

І Віктар Іванавіч, быццам на праўленай фотаплёнцы, убачыў бялявенькую Тосю з тонкімі, як мышыныя хвосцікі, коскамі. Запомнілася, як у леснічоўцы дзядзька Томаш і Настасся Антонаўна адпайвалі яе адварам з сасновіх іголак. Ён і не ведае, як выкарабкалася Тося з учэпістых рук смерці: дзядзька ўжо не мела сіл і гаварыць.

Пасля вайны іх разабралі па розных дзіцячых дамах. Іхні згарэў. Толькі Талік Палуянаў застаўся тут, у гарадку. А дзядзька Томаш у той год, як іх вызвалілі, памёр ад тыфу. І маці Настасі Антонаўны — таксама ад тыфу.

Прыціхлы таксіст глядзеў на Настасся Антонаўну, як яна налівала настойку Віктару Іванавічу і сабе — некалькі вішнёвых кропель на дно келіха. Валасы яе былі амаль зусім белыя, рукі дрыжалі, калі яна падавала Віктару Іванавічу. «А яна ж яшчэ не старая», — падумаў шафёр.

— Я выбегу, спушчу вадзю з радыятара, — падняўся ён з-за стала.

«Адкуль жа браліся сілы?» — усё раздумваў Віктар Іванавіч. Праўда, тады Настасся Антонаўна была маладой. Нават здавалася намнога вышэйшай. Урэшце, то магло быць проста іхняе дзіцячае ўяўленне. Яму помніцца, як днямі яна хадзіла па лясных вёсках — аж туды, на Украіну — выпрошвала для іх бульбу, хлеб, соль. Трэба было дацягнуць да вясны, калі паявіцца ў лесе зайчыкава шаўце, калі можна і салодкія карэньчыкі рагазы есці... І дзядзька Томаш запомніўся — у аблезлай з аўчыны аблавушцы, у стаптаных валёнках. Ён кашляў, быццам бухаў у бочку. Між іншым, тады ўсе яны

амаль не пераставалі кашляць...

— Як жа вы жывеце, мама? — запытаўся Віктар Іванавіч. — Як здароўе?

— А што здароўе? — махнула рукой Настасся Антонаўна. — Гады, Віцечка, да зямлі прыгінаюць. Не трэба прыслухоўвацца вельмі да іх, тады яно і лацвей будзе... Дзеці, дзядзька богу, не забываюць. Талік Палуянаў амаль кожную надзелю заглядае. А то Бэлачка з дзецьмі гасцявала ў мяне — я ўжо гаварыла. Цяпер Тося абяцае заехаць — хоча ў нашу нафтаразведную кантору перавесціся...

Настасся Антонаўна, забыўшыся на настойку, што трымала ў руцэ, пакорпалася ў шуфлядзе стала і падала Віктару Іванавічу канверт. Ён зірнуў на зваротны адрас: пісьмо было з Башкіры ад той бялявенькай Тосі.

Ён зноў адчуў, як ніякавата стала на душы. Яна думае, клапоціцца аб іх, аб кожным з васемнаццаці. А ці думаюць яны пра яе — Настасся Антонаўну? Пра яе здароўе, пра тое, як, мусіць, не спіць яна па начах — ныюць прастуджаныя ў лесе спіна і рукі, як тупае ў такую бяссонную ноч па хаце...

— Можна вам трэба чаго? — запытаўся ён.

— Ой, Віцечка, нічога не трэба. Пенсіі, дзядзьку богу, хапае. Са школы часта дзеткі бываюць. Што мне, старой, трэба? Вось цябе ўбачыла — і радасней стала... Як жа хоць жывеш ты, Віцечка?

Зайшоў шафёр і асцярожна прысеў да стала. На падаконніку цікаў будзільнік. Было ціха і ўтульна ў гэтым доміку, дзе летам у двары цвітуць мальвы, пахнуць ружы і гваздзікі. А вокны ад вуліцы зацяняе зялёны павой, што ўецца аж падахах. Віктар Іванавіч дакрануўся да маленькай рукі Настасі Антонаўны і адказаў:

— А так і жыву, маці. То здабываю ліставое жалеза для нашых аўтакрам, то — фанеру, то шкло... Да вас вась вырваўся.

— Ты б да Таліка Палуянава зазірнуў.

— А што? — заварушыўся раптам ля стала шафёр. — Паездзем. І вы — з намі, Настасся Антонаўна... Далёка адсюль паромная пераправа?

Віктар Іванавіч хвіліну падумаў. Калі ён ад'язджаў, то сказаў, што на заводзе будзе заўтра. Мароз добра скаваў дарогу, і дабрацца да леснічоўкі сёння будзе не так і цяжка. А то калі яшчэ ён выберацца?

Настасся Антонаўна, быццам памаладзеля, войкнула: трэба было збірацца ў дарогу, а ў яе ж нічога не падрыхтавана.

— Ляльку б Толевай Насцечцы купіць не забыцца.

— Купім, — паабяцаў Віктар Іванавіч. — Па дарозе ва ўнівермагу і купім.

НОВЫЯ КНІГІ

«Дзень паэзіі-1973». Чарговы зборнік «Дзень паэзіі» складаецца з трох раздзелаў. Новыя вершы беларускіх паэтаў, літаратурна-крытычныя артыкулы, невядомыя матэрыялы, знойдзеныя ў архівах, уключаны ў першыя два раздзелы. Апошні раздзел кнігі склалі вершы паэтаў братніх рэспублік, сацыялістычных краін і некаторыя творы класічнай паэзіі, перакладзеныя на беларускую мову.

Алесь Звонак. Неспакойныя сэрцы. У гэтай кнізе вядомы беларускі паэт Алесь Звонак імкнецца стварыць творчыя партрэты або эскізы да партрэтаў шэрагу паэтаў, пісьмennisкаў, дзеячаў культуры паслякастрычніцкага пакалення, да якога належыць і сам аўтар. Алесь Звонак расказвае пра Янку Купалу, Якуба Коласа, Алесь Гурло, Міхася Чарота, Петруся Броўку, Уладзіслава Галубка і іншых.

Данута Бічэль-Загнетава. Дагані на кані. Ужо самі назвы вершаў новай кнігі паэтэсы — «Кіт у Нёмане», «Дракон з Налібоцкай пушчы», «Цэлы свет — мае дарогі» гавораць, што гэта кніга вясёлых, займальных прыгод. Яна адкрывае юнаму чытачу невядомы да гэтай пары свет.

Малюнкi каляровыя.

Галіна Каржанеўская. Намоўе шчасця. Назва вельмі добра вызначае змест першага зборніка Галіны Каржанеўскай. Хораша, радасна і ўсхвалявана апявае маладая паэтэса рамантычныя будні сваіх сучаснікаў, умее свежа, каларытна апаэтызаваць родную прыроду. Многія радкі прысвечаны самаму святому чалавечаму пачуццю — каханню.

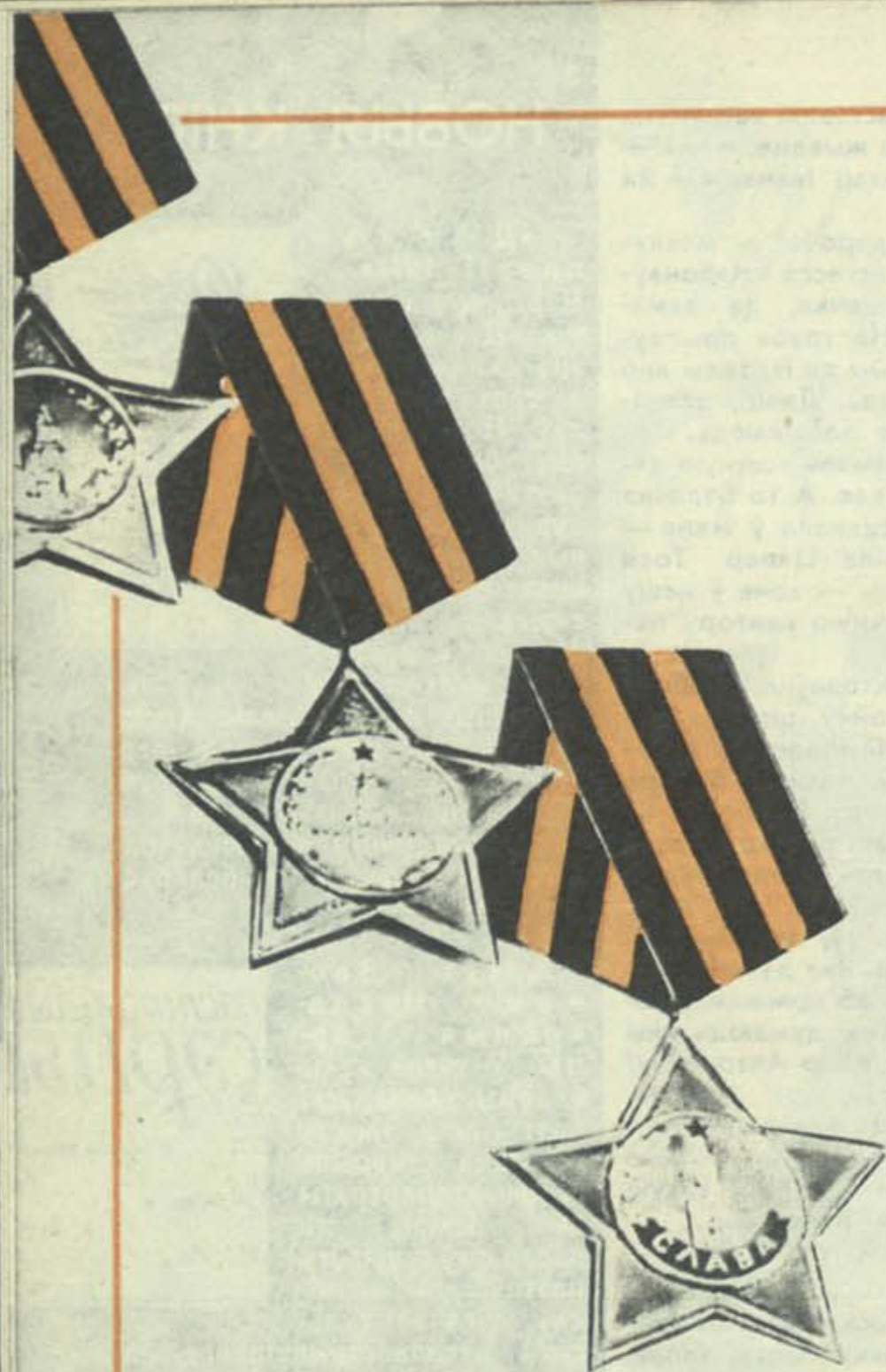
МАМА?

ла ўслед іхняй чарадзе: мусіць, ведала, што бачыць і дачку і дзяцей апошні раз...

Настасся Антонаўна зняла хустку, славала з сенцаў у пакой. На стала паяўляліся то тонка нарэзаныя скрылікі ружаватага сала, то квашаныя памідоры, ад якіх запахла часнаком і кропам, то грудка жоўтага масла. Яно адтавала — на глыбцы заблішчалі кроплі расы.

— Гэта Талік Палуянаў завёз, — сказала Настасся Антонаўна. — Ён у нас гаспадар. Лесніком робіць у тым лясніцтве — помніш? І карова ёсць... Ты ж, Віцечка, зазірнеш да яго?

Віктар Іванавіч, да свайго сорама, падумаў: ён так і не выбраў часу напісаць Таліку Палуянаву, хоць ведаў — той працаваў недзе ў гэтых мясцінах у лясніцтве. У паўсядзённым спраў ці ж выбераш часу? На заводзе ў Віктара Іванавіча кожны дзень размеркаваны да хвіліны. То трэба было «выбіваць» метал, то шпону, то пастаўшчыкі адгружалі не таго гатунку паперу, якую потым перараблялі на пласцік... Віктар Іванавіч прыцішана ўздыхнуў — не хацеў крыўдзіць добрую На-

Ты ідзеш па светлай вуліцы, над табою яснае сонца, над табою чыстае неба, з табою шчасце — мірны дзень. Мірны дзень! Мінаюць за дзесяцігоддзі дзесяцігоддзі, а гэтаму шчасцю мы ніколі, ніколі не перастанем здзіўляцца і радавацца.

І не забудзем яго цаны... А ў гэтым Доме яшчэ жыве вайна. Тут раздаюцца стрэлы гармат, тут шугаюць пажарышчы, тут здзяйсняе свой вялікі бессмяротны подвиг народ.

Беларускі Дзяржаўны Музей Вялікай Айчыннай вайны. Дом нашай славы. Дом памяці нашых сэрцаў. Не зарасце сцяжынка да яго, пакуль ёсць на зямлі дзеці, пакуль ёсць на зямлі маці, пакуль будзе біцца хоць адно жывое сэрца ў тым краі, які зведаў трагедыю вайны і шчасце Перамогі.

Слухаюць дзеці генерала-ветэрана Рыгора Георгіевіча Гур'янава... Прымаюць клятву-прысягу маладыя воіны... Маці з сынам-салдатам прыйшла сюды, да святых рэліквій... А там акружылі людзі былога ваеннага ўрача Яўгенію Яўстаф'еўну Сяркову, і зноў ажывае яшчэ адна старонка вайны. І глядзіць, глядзіць на прастрэлены, заліты крывёю камсамольскі білет юная наша сучасніца.

...А на вуліцы Мінска ступае ясна. Трыццатая ясна вызвалення нашай сталіцы, дваццаць дзевятая ясна нашай Перамогі.

Фота Я. Коктыша

ПАМЯЦЬ СЭРЦА

Тамара Васільеўна зноў узяла ў рукі скальпель. І чудатворства пачалося...

СКАЛЬПЕЛЮ КРАДСУ

Гэтыя пісьмы адрозніваюцца ад тых, дзе чытачкі пытаюцца, як пахудзець або, наадварот, як паправіцца, якія практыкаванні выконваць, каб ногі былі стройныя, або ці можна змяніць колер вачэй. Хаця гутарка ідзе таксама пра знешнюю красу.

«Магчыма, я і не па адрасу пішу, але ж не ведаю, куды звярнуцца, — дзеціца сваёй бядой дзяўчына з Докшыц. — Справа вось у чым. У мяне вельмі вялікі нос, проста як у клоуна, з мяне часта смяюцца. Я саромеюся і нікуды не хаджу, хаця мне ўжо восемнаццаць гадоў... Напішыце, калі ласка, ці можна зрабіць такую аперацыю, каб змяніць форму носа? Я ж таксама хачу хоць крыху парадавацца жыццю...»

Для большай пераканальнасці Оля нават выразала з фотакарткі свой нос і прыслала з пісьмом.

Другая чытачка піша:

«Я чула, што хірургічная касметыка можа дапамагчы чалавеку стаць прыгажэйшым. Мне сорак восем гадоў, але я адчуваю сябе далёка не старой, а вось знешне выглядаю дрэнна — шмат маршчын. Ці можна мне дапамагчы ў гэтым, ліквідаваць маршчыны? Ці робяць у нас такія аперацыі?»

— Я ШЧЭ і не такія аперацыі мы робім, — усміхнулася Тамара Васільеўна Фокіна, калі я паказала гэтыя пісьмы ёй, загадчыцы кафедры хірургічнай стаматалогіі Мінскага медінстытута.

І тут жа расказала, як некалькі гадоў назад зняла маршчыны з твару нават 75-гадовай цёткі. У другой жанчыны ўбрала лішнія складкі скуры на шыі. А нос... Як па-майстэрску могуць пераўтварыць яго ўмелыя рукі хірурга! Перагортваеш альбом і з цяжкасцю пазнаеш аднаго і таго ж чалавека да аперацыі і пасля.

Або вось прыгожы дзявочы твар. Як псавала яго несуразмерна выпнутая ніжняя сківіца! Пад здымкам чытаю: «Слізгаючая астэатамія». Так называлася аперацыя, пасля якой дзяўчыну проста не пазнаць. Праўда, людзям у белых халатах давялося нямала папрацаваць, каб выправіць яўную памылку прыроды. Трэба было зрабіць дакладную мадэль з гіпсу, апераваць спачатку на мадэлі, а потым толькі пераходзіць на твар. Але затое як прыемна глядзець на яго цяпер!

— І ўсё ж такіх аперацый мы робім

не шмат, — заўважыла Тамара Васільеўна, перакладаючы альбомы з фатаграфіямі, — хаця, бачыце, умеем красу навесці скальпелем і, каб мелі магчымасць, кожнаму б дапамаглі пазбавіцца ад таго ці іншага касметычнага недахопу. Бо чалавек пакутуе не менш, чым цяжка хворы.

Слухаю і ўспамінаю апошнюю фразу Олінага пісьма: «Я ж таксама хачу хоць крыху парадавацца жыццю...» І толькі калі Тамара Васільеўна запрасіла ў аддзяленне і паказала хворых, я на нейкі час забылася пра Оліну бяду. Бо ўбачыла, колькі фізічных і псіхічных пакут прыносяць траўмы, прыроджаныя дэфекты, цяжкія хваробы і іх вынікі. Усе сілы тут прыкладаюць перш за ўсё да таго, каб пазбавіць людзей ад гэтых пакут.

І зараз, здаецца, бачу, з якім безвыходным смуткам глядзіць у акно яшчэ не старая жанчына. Правая палавіна твару да непазнавальнасці знявечана траўмай. Нецвярозы шафёр сеў за руль, і вось катастрофа. Тамара Васільеўна супакойвае:

— Не хвалюйцеся, усё гэта паправім, пастараемся абысціся мясцовымі тканкамі, каб колер скуры на твары быў аднолькавы, але аперацыю трэба будзе рабіць у тры этапы...

Жанчына з гатоўнасцю ківае галавой: «Дзякуй, родная, уся надзея на вас!»

У другой палаце дацэнт Фокіна спынілася ля ложка дзяўчынкі. Прыроджаная расшчыліна паднябення, або, як раней гаварылі, воўчая пашча. Дзяўчынка, напэўна, не намнога маладзейшая за тую Олю, якая нам пісала. Колькі ж яна памучылася! Тамара Васільеўна здзівілася:

— Хіба ж нельга было раней прыехаць на аперацыю? Мы цяпер стараемся ліквідаваць такія дэфекты нават у немаўлят.

А колькі радасці ў вачах вось гэтай маці! Дзіця яшчэ спіць пасля аперацыі, а яна трымае яго за ручку і глядзіць, глядзіць на акуратненькія шоўчыкі на месцы толькі што ліквідаванай расшчыліны губкі.

— Да пабачэння, Тамара Васільеўна, — гэтак жа шчасліва ўсміхаецца яшчэ адна пацыентка, — я ўжо выпісваюся.

Тамара Васільеўна прыдзірліва агле-

дзеда яе твар. Хіба скажаш, што на ім была аперацыя? А была ж! Вось на гэтай шчацэ ўтварылася пухліна. Жанчына перапалохалася, прыехала ў Бараўлянны. Але, на шчасце, гэта не анкалагічнае захворванне. Прыйшла сюды, у трэцюю клінічную бальніцу. Думала, шчаку разразаць будуць. А ўрачы, каб не пакідаць шрама на твары, выразалі тую пухліну знутры, з рота.

А ў адной палаце Тамару Васільеўну маўкліва віталі трое мужчын. Яны паступілі сюды з інстытута анкалогіі пасля аперацыі на страўніку. Аперацыя, якая

пакідае пасля сябе пакутлівыя вынікі. Вось, каб пазбавіць ад іх чалавека, і пачынаюць сваё чудатворства хірургі-стаматалогі.

Чаму стаматалогі? Ды ўжо так сталася. Мусіць, наслухаўшыся пра філігранныя аперацыі Фокінай і яе калег, на кансультацыю неяк прыйшоў такі хворы. Прышоў як па апошнюю сваю надзею. А той надзеі і ў яе не шмат. Вёдала толькі, што прафесар Хітроў распрацаваў у Маскве метадку пластычнай аперацыі — фарынгастомы, з дапамогай якой дэфект на шыі можна закрыць. Аперацыя працягла, многастапная. Але хворы на ўсё быў згодны. І старанна выконваў усё, што ад яго патрабавалі ўрачы, стойка пераносіў першыя няўдачы, а потым...

Магу сабе ўявіць, як той жа чалавек прыйшоў у кабінет дацэнта Фокінай, апусціўся на калені і пацалаваў кончык яе халата. Магу зразумець, чаму ў вучэбным пакоі і зараз на стэндзе вісіць партрэт таго першага хворага з фарынгастомай. Першага... А колькі іх прайшло праз яе рукі за апошнія гады! Вось і гэтыя трое...

Тамара Васільеўна крыху змяніла метадку свайго настаўніка — прафесара Хітрова, спрасціла яе і паскорыла аперацыю. Але ўсё роўна гэта патрабуе вялікай цяжарнасці і ад хворых і ад урачоў. Толькі цяпер перамагаць навучыліся і асістэнты. Хаця ў іх ёсць сваё любімыя аперацыі, сваё хобі (у Валянціны Аляксандраўны Сакаловай, напрыклад, — пухліны, у Ірыны Канстанцінаўны Каралёвай — прыроджаныя расшчыліны, Аляксей Нікіфаравіч Васіленка часцей за ўсё апераўе поласці рота, а Тамару Васільеўну яны лічаць непераўзыйдзеным майстрам пластыкі), — кожны можа ў любы момант замяніць адзін аднаго.

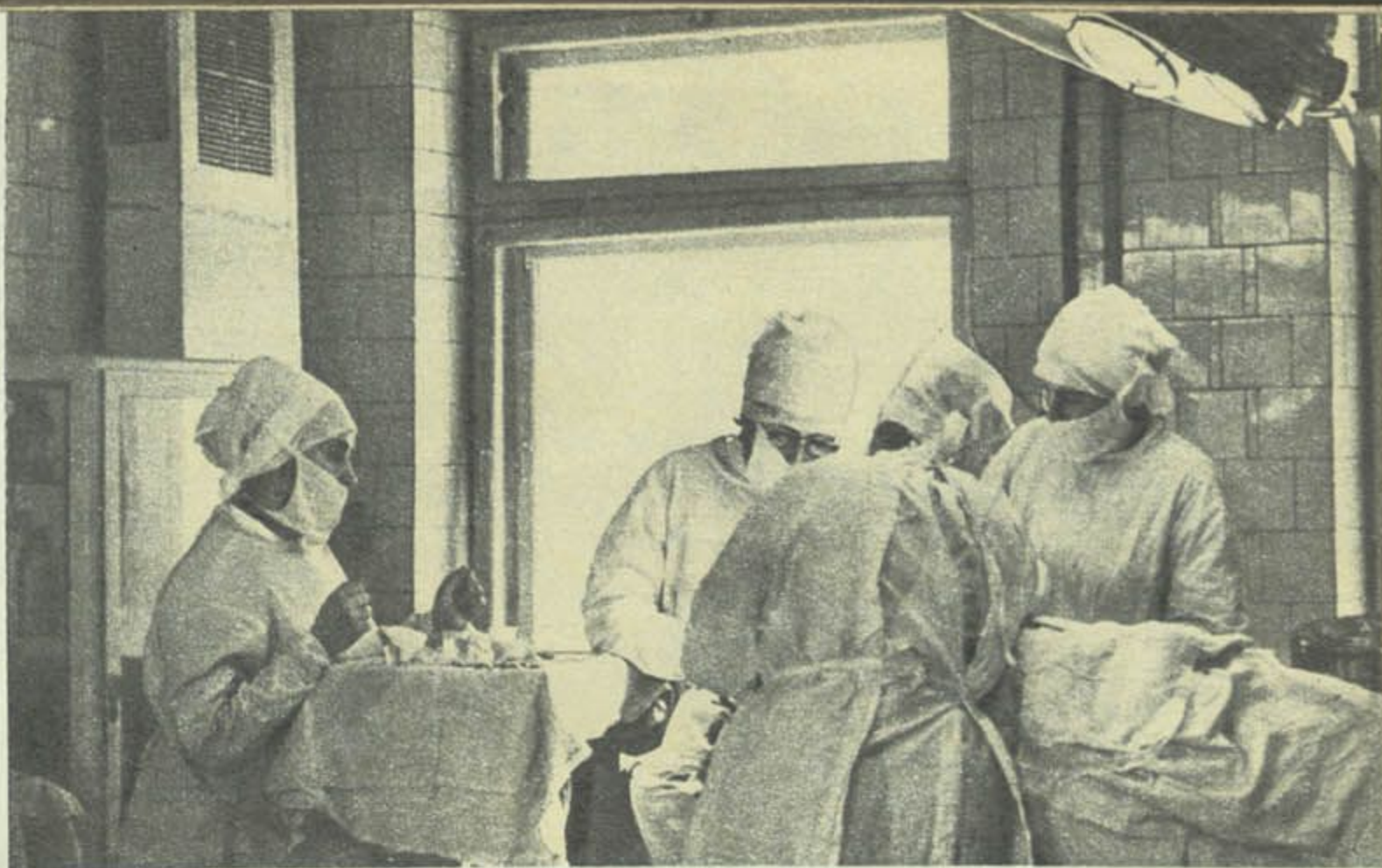
І зараз, аглядаючы гэтых траіх хворых, загадчыца кафедры засталася задаволенай: усё зроблена правільна.

Пад такімі вось уражаннямі я забылася на некаторы час пра пісьмы, з якімі прыйшла сюды. Тамара Васільеўна сама напамніла пра іх, сказаўшы, што Оля можа прыехаць на кансультацыю. У Мінску створаны рэспубліканскі кансульта-

цыйны цэнтр з вядучых спецыялістаў. Дацэнт Фокіна прымае звычайна ў сераду. Але, перш чым пісаць пра гэта Олі, мне захацелася і ў сераду пабываць тут.

Прыём пачаўся роўна а дванаццатай. У кабінёце, апрача Фокінай, яе памочнікі — выконваючы абавязкі дацэнта Аляксея Нікіфаравіч Васіленка, асістэнт Валянціна Аляксандраўна Сакалова, загадчык аддзялення Канстанцін Аркадзевіч Жданко, клінічныя ардынатары, лабарантка, няня. Пацыенты ўваходзяць адзін за адным. Многія з дзецьмі.

У кожнага свая бяда. Тамара Васіль-

Усе на месцах.

Фота У. Вяхоткі.

НАВОДЗІЦЮ

еўна бездапаможна глядзіць на Канстанціна Аркадзевіча: большасць іх трэба шпіталізаваць, а ён адразу папярэдзіў, што з пяцідзесяці месц у аддзяленні свабодных толькі два. Вось яна і паўтарае кожны раз: «Падыдзіце да Канстанціна Аркадзевіча, ён запіша на чаргу, месяцы праз два-тры прыедзеце...» А дзверы адчыняюцца зноў, і на парозе яшчэ адна жанчына з дзіцем...

— Бачыце, як нам патрэбна дзіцячае аддзяленне? — уздымае Валянціна Аляксандраўна. — Шмат губляем на тым, што няма комплекснага лячэння. Год назад праапэрыравалі гэтую дзяўчынку. Адраду яе трэба было ўзяць пад назіранне артадонтаў і лагапедаў, правільна паставіць прыкус, мову. А ёй гэтага не зрабілі. Эфектыўнасць хірургічнага лячэння зніжаецца.

І ўсё таму, што спецыялісты — хірургі, тэрапеўты, артапеды, артадонты, лагапеды — раз'яднаны. Дыспансернае назіранне за дзецьмі з прыроджанымі дэфектамі не наладжана. Развіццё і навучанне іх таксама пушчана на самацёк. А як добра было б запазычыць вопыт свердлаўчан! Там здолелі стварыць дзіцячы стаматалагічны цэнтр з комплексным лячэннем, са школай-інтэрнатам. Дзеці па некалькі гадоў знаходзяцца пад назіраннем і ўрачоў-спецыялістаў і педагогаў. Таму і вынікі лепшыя.

У тую сераду Тамара Васільеўна пра кансультавала трыццаць пяць хворых. Ніхто з іх не падазраваў, што кансультант сама пасля цяжкай хваробы — бяда не мінае і ўрачоў — пад канец ледзь трымалася на нагах. Ніхто з іх не мог ведаць, што ў тую ноч доктар доўга-доўга не засне. Усе трыццаць пяць пацыентаў — перад яе вачыма. Асабліва тыя, каго чакала аперацыя.

І ў мяне ў той вечар не выходзіла з галавы жанчына ў белым халаце, са стомленымі цёмнымі вачыма. Мысленым поглядам я бачыла яе спачатку бязлівай вясковай дзяўчынкай, што калісьці прыехала да цёткі ў Маскву, каб набыць хоць якую спецыяльнасць. Стала слесарам. Але аднойчы ўбачыла аб'яву: зубаврачэбная школа набірала навучэнцаў. Паступіла. Толькі надта сумавала па

лесе, па рэчцы, па ўсім вясковым. Закончылася тым, што зубным урачом яна папрасілася ў сяло Краснае.

А пасля трэцяга курса інстытута вось гэтак жа папрасілася на фронт, куды пайшлі ўсе тры яе браты. Прыбыла спачатку ў эвакашпіталь, потым — у раз'яўджанне Цэнтральнага штаба партызанскага руху. Дыплом аб заканчэнні інстытута ёй уручылі, калі адгрымела вайна. Але і тады ні пра што, апрача хірургіі, думаць не магла. Клінічным ардынатарам прыйшла ў Цэнтральны навукова-даследчы інстытут траўматалогіі і артапедыі. Невядома, як бы склаўся яе ўрачэбны лёс, калі б не выйшла яна замуж за беларуса. Затое дакладна вядома: у развіццё стаматалогіі ў Беларусі Тамара Васільеўна Фокіна ўнесла за дваццаць восем гадоў немалы ўклад.

Калі гадоў дзесяць таму назад яна ўзначаліла ў медінстытуце новую кафедру — хірургічнай стаматалогіі, не ўсе ведалі, што з зубалечэннем гэта не мае нічога агульнага. Гэта сківічна-тваравая хірургія. Цяпер Тамара Васільеўна дадае: «На шыі мы таксама робім многія аперацыі. Можца паглядзець фатаграфіі ў вучэбным пакоі».

Уяўляю сабе, як новаспечаная загадчыца кафедры прыйшла з гэтымі фатаграфіямі ў адну высокую інстанцыю і пераконвала: «У нашых умовах брацца за такія аперацыі амаль немагчыма, а не рабіць іх нельга». І пераканала: у трэцяй клінічнай бальніцы знайшлі тады памяшканне на пяцідзесят ложкаў для хірургічнай стаматалогіі. Як радаваліся ўсе супрацоўнікі! А цяпер і з гэтага памяшкання даўно выраслі. Аперацый пачалі рабіць больш, і ўсе складаныя. Людзі едуць адсюль. Мусілі ўзяць на сябе і экстраных хворых з усяго горада. Вось і прыходзіцца няэкстраныя і менш складаныя аперацыі адкладваць.

Напэўна, і пра гэта думала Тамара Васільеўна, пакутуючы ад бяссонніцы.

А назаўтра мы сустрэліся ў аперацыйнай. Пасля працяглай хваробы Тамара Васільеўна зноў узяла ў рукі скальпель. Трэба было бачыць, як цудоўна пачала ім! Асцярожна, далікатна, любоўна і ў

той жа час так упэўнена, што, здавалася, бачыш не скальпель, а смычок у руцэ славутага скрыпача. І перавяла дыханне толькі тады, калі зняла пухліну і наклала апошнія шоўчыкі на носе. Ды такія, каб яны потым былі ледзь прыкметнымі. Бо гэта ж твар, і любое хірургічнае ўмяшанне на ім павінна быць касметычным.

На фоне такіх і яшчэ больш складаных аперацый Оліны перажыванні, магчыма, здаюцца менш трывожнымі. Але і сама Тамара Васільеўна з болей расказвала пра адну дзяўчыну, якая ў мінулую сераду так прасілася на пластычную аперацыю.

— Адгаворваю, пераконваю, што нос у яе хоць і вялікі, але прыгожы, а яна і галаву падняць не можа. Нішто не радуе — так прыгнятае гэты нос. Ледзь не сказала ёй: «Звярніся ты, мілая, да прафесара Кручынскага. Можца ў яго ёсць якая магчымасць...» Але наўрад ці ёсць.

Прафесар Кручынскі ўзначальвае такую ж кафедру хірургічнай стаматалогіі ў Інстытуце ўдасканалення ўрачоў. Заходжу да яго ў абласную бальніцу.

— Вядома і я адмовіў бы. Паглядзіце, колькі хворых і якіх, — нібы апраўдваецца Генрых Уладзіслававіч, а потым раптам заўважае: — Цяпер вы разумееце, як патрэбна ў рэспубліцы касметычная лячэбніца? Людзі пакутуюць. Маральна, псіхічна. Хіба ж блага, што чалавек імкнецца быць прыгожым? Дык давайце ж зробім усё неабходнае, каб наш скальпель служыў не толькі здароўю, а і прыгажосці.

Прафесар гаварыў і гаварыў як аб даўно набалелым. Сапраўды, тыя касметычныя кабінеты, што сям-там створаны пры цырульнях, не вырашаюць гэтай праблемы. Ды і не можа яе вырашыць Міністэрства бытавога абслугоўвання, у веданні якога яны знаходзяцца.

— Гутарка ідзе не проста пра красу, а і пра здароўе, — падкрэсліў Генрых Уладзіслававіч. — І вырашаць гэтую праблему трэба ў іншым міністэрстве.

Іду ў рэдакцыю і думаю: вось каб да такога вываду прыйшлі і ў Міністэрстве аховы здароўя!

А. ЗАХАРЭНКА

Канцэрт у танкістаў. Год 1942.

СТАРАЯ ФОТАКАРТКА НАГАДАЛА...

Гартаючы старонкі другога тома «Гісторыі Вялікай Айчыннай вайны», я ўбачыў фотаздымак: на лясной паляне ў засені дрэў хаваліся магутныя танкі, на адным з іх стаяла артыстка ў беларускім нацыянальным адзенні і спявала. Наўкола сядзелі на зямлі і стаялі салдаты і афіцэры ў танкісцкіх шлемах і салдацкіх касках. Па засяроджаных тварах было відаць, што іх глыбока кранае выступленне артысткі. Гэта ж была Ларыса Пампееўна Александроўская! Стары здымак нагадаў мне першую сустрэчу з выдатнай беларускай спявачкай, народнай артысткай Саюза ССР, а паслужлівая памяць адну за адной пачала ўзнаўляць і наступныя сустрэчы.

Успомніўся восеньскі вечар 1930 года, калі мы, студэнты-першакурснікі Беларускага дзяржаўнага музычнага тэхнікума, упершыню слухалі канцэрт. Усё было цікава: выступленні педагогаў тэхнікума і старэйшых студэнтаў, разнастайныя камерныя ансамблі. Але калі на сцэну выйшла маладая артыстка і пад акампамент дуэта цымбалістаў пачала спяваць беларускія народныя песні, мы літаральна былі зачараваны. Мы адчулі незвычайнае вакальнае майстэрства спявачкі, гарачую любоў да народнай песні, паэтычнасць і задушэўнасць выканання. А які выдатны голас! Надзвычай моцны і ў той жа час мяккі і гнуткі, у патрэбных месцах ён гучаў гучна і ўпэўнена, каб тут жа перайсці ў ледзь чутныя, але напоўненыя гукі, ствараючы

непаўторныя музычныя вобразы.

Выступленне спявачкі захапіла нас. Пасля канцэрта мы сталі пытацца пра яе ў нашых старэйшых таварышаў па тэхнікуму і даведаліся, што Ларыса Александроўская працуе ў нядаўна адкрытай Дзяржаўнай опернай студыі.

Усплывае ў памяці незабыўны дзень адкрыцця Беларускага дзяржаўнага тэатра оперы і балета ў 1933 годзе. У той цёплы майскі вечар давалі «Кармэн» Бізэ, а нас, маладых студэнтаў, запрасілі прыняць удзел у спектаклі ў якасці тэтыстаў. І вось мы ў форме жаўнераў стрымліваем натоўп фабрычных работніц на чале з Кармэн — Александроўскай. Трэба сказаць, што гэта была нялёгкая справа: артысткі так тузалі нас, няшчасных, што мы ледзьве трымаліся на нагах. І «вінавата» ў гэтым была выканаўца галоўнай ролі — столькі шчырасці і тэмпераменту было ў яе Кармэн, што харысткі міжвольна падпадалі пад яе ўладу. А потым, выцёршы пот, мы стаялі за кулісамі, сачылі за ўсімі падзеямі спектакля і з асалодай слухалі напоўненую глыбокім драматызмам і цудоўнай іграй партыю Кармэн у выкананні сваёй любімай артысткі.

Ніколі не забуду канцэрт, прысвечаны 30-годдзю творчай дзейнасці Янкі Купалы. Наш невялічкі ансамбль Беларускага радыё і салісты размясціліся ў кабінёце паэта. «авансцэнай» служылі дзверы ў сталовую, дзе сядзелі нашы слухачы на чале з Іванам Дамінікавічам і яго жонкай Уладзіславай Францаўнай. Ігралі музыку да твораў паэта. А калі Л. П. Алек-

сandroўская ў суправаджэнні цымбалістаў С. Навіцкага і Х. Шмелькіна заспявала глыбока кранаючую, драматычную «Восень» і дайшла да слоў:

Дзеці галодныя
Туляцца к печы,
Босыя ногі,
Голыя плечы...

— народны паэт адварнуўся і змахнуў са шчаці слязу.

Усе мы вельмі ганарыліся, калі ў 1936 годзе Ларысе Пампееўне было прысвоена ганаровае званне заслужанай артысткі Беларускай ССР: яна ж была першай прадстаўніцай музычнага мастацтва рэспублікі, удастоеная гэтага высокага звання. Цэлую галерэю цудоўных вобразаў стварыла артыстка на сцэне тэатра: Таццяны ў «Яўгенію Анегіне», Лізы ў «Пікавай даме», Яраслаўны ў «Князю Ігару», Наташы ў «Русалцы», Аксінні ў «Ціхім Доне», Марысі ў адной з першых беларускіх опер «Міхась Падгорны» Я. Цікоцкага.

Вось што напісаў выдатны савецкі пісьменнік Аляксей Талстой, праслухаўшы ў час першай Дэкады беларускага мастацтва ў Маскве летам 1940 года оперу «Міхась Падгорны»: «Велізарнае ўражанне пакідае народная артыстка СССР і БССР Александроўская. У яе цудоўны голас і вялікі сцэнічны талент». Удзел у Дэкадзе прынес Ларысе Пампееўне высокае званне народнай артысткі Савецкага Саюза, якое было прысвоена ёй першай сярод усіх беларускіх артыстаў. А праз год яна была ўзнагароджана Дзяржаўнай прэміяй СССР.

Амаль з самага пачатку Вялікай Айчыннай вайны спявач-

ка выступае ў канцэртах для франтавікоў і партызан, на абаронных заводах, у розных гарадах нашай Радзімы, сумяшчаючы гэтую дзейнасць з актыўнай работай па аднаўленню Беларускага опернага тэатра.

Мой сябар-партызан раскаваў, як у іх атрад аднойчы прыляцела брыгада артыстаў з Вялікай зямлі на чале з Л. П. Александроўскай. Партызаны ўбачылі сваіх любімых артыстаў, слухалі палымныя словы беларускіх пісьменнікаў і паэтаў, музыку нашых кампазітараў. Асаблівае ўражанне зрабіла выступленне Ларысы Пампееўны, якая закончыла сваю праграму песняй «Бывайце здаровы», для якой сама напісала новы тэкст:

Бывайце здаровы,
Збірайцеся з сілай!
Фашысты знайдуць
У Беларусі магілу...

І, нарэшце, першы беларускі оперны спектакль у вызваленым ад ворага Мінску — опера Я. Цікоцкага «Алеся» з Ларысай Пампееўнай у галоўнай ролі. Яна стварыла праўдзівы, запамінальны вобраз мужнай дзяўчыны-партызанкі.

А неўзабаве артыстка стала галоўным рэжысёрам тэатра. Шмат спектакляў здзейсніла яна. У 1952 годзе ўпершыню ў Савецкім Саюзе паставіла оперу С. Манюшкі «Страшны двор» (ноты сама прывезла з Варшавы). У наступным годзе былі пастаўлены «Дзяўчына з Палесся» Я. Цікоцкага і «Аіда» Д. Вердзі. А потым адзін за адным пачалі выходзіць новыя спектаклі: «Барыс Гадую» М. Мусаргскага, «Надзея Дурава» А. Багатырова, «Міхась Падгорны» Я. Цікоцкага, «Яс-

нае світанне» А. Туранкова, «Трубадур» і «Травіята» Д. Вердзі, «Пікавая дама» П. Чайкоўскага і многа іншых.

Сцэнічную дзейнасць Ларыса Пампееўна заўсёды спалучала з актыўнай грамадскай работай. Яна была дэпутатам Вярхоўнага Савета СССР і БССР некалькіх скліканняў, а з 1946 года нязменна ўзначальвае Беларускае тэатральнае аб'яднанне. Народная артыстка заўсёды была ў першых радах барацьбы за мір.

На Міжнародным жаночым кангрэсе, які адбыўся ў 1945 годзе ў Парыжы, яна з-за стала прэзідэнта, без акампанементу, праспявала простую беларускую песню «Што за месяц», сустрэтую авацыяй усёй залы. Французская газета «Се суар», расказваючы пра яе канцэрт у велізарнай зале палаца Шайо, пісала: «Выдатная беларуская спявачка была сустрэта з энтузіязмам і вялікім захапленнем».

У чым жа «сакрэт» гэтага поспеху? Якім чынам артыстка здолела заваяваць сапраўды ўсенародную любоў і павагу? Адказ на гэта пытанне мы знойдзем у біяграфіі спявачкі. Яна была першай натхнёнай выканаўцай і палымянай прапандысткай беларускай народнай песні.

Нарадзілася Ларыса Пампееўна ў Мінску ў сям'і чыгуначніка. Рана навучылася іграць на гітары і з захапленнем паўтарала пад яе акампанемент простыя і задушэўныя беларускія песні. У гады грамадзянскай вайны працавала на Мінскіх пяхотных курсах каманднага складу Чырвонай Арміі, а вольны ад службы час аддавала тэатру Галоўпалітпрасвета Заходняга фронту. У 1924 годзе стала студэнткай музычнага тэхнікума, праз тры гады яе накіравалі на Міжнародную музычную выстаўку ў Франкфурце-на-Майне. Больш за паўгода раз'язджала маладая салістка па гарадах Германіі і Швецыі, знаёмячы слухачоў з беларускімі народнымі песнямі.

На пасадзе галоўнага рэжысёра яна заўсёды рабіла стаўку на таленавітую моладзь, ахвотна дзялілася сваім багатым сцэнічным вопытам, перадавала працавітасць, любоў да нацыянальнага мастацтва. У час шматлікіх канцэртаў радавала слухачоў сваім іскрамётым талентам, аддавала ім лепшыя парывы душы. І людзі плацілі ёй шчырай удзячнасцю, любоўю і павагай.

У дні 70-годдзя нашай любімай артысткі ўсе мы шчыра віншuem яе, жадаем моцнага здароўя, бадзёрасці і доўгіх гадоў жыцця на карысць беларускага мастацтва.

Д. ЖУРАУЛЕУ,
заслужаны дзеяч культуры
БССР

У ЦЭНТРАЙ АЙКУМЕНА

Зноў па слядах старажытных грэкаў, скрозь самы цэнтр Айкумены, як называлі яны Міжземнаморскі басейн, па хвалях, па хвалях нясе нас «Арменія» да новых берагоў. Недзе там, за гэтымі штармавымі хвалямі, ляжыць зямля, ляжыць краіна, якая таксама ўвайшла ў наш турысцкі маршрут. Імя гэтай краіны — Іспанія.

...Як ты жывеш, такая блізкая і знаёмая, такая далёкая і незнаёмая нікому з нас сёння? Іспанія... Чорныя «юнkersы» над Мадрыдам, барыкады Барселона, Пасіянарыя, «но пасарані», іспанскія дзеці ў пілотках на маскоўскіх вакзалах — была і легенда майго дзяцінства.

БОЛЬ І ЛЮБОЎ НАША, ІСПАНІЯ

Спачатку быў востраў Майорка і яго сталіца горад Пальма. Востраў мільянераў, так называюць яго. Бо з усіх канцоў свету сюды прыязджаюць на адпачынак самыя багатыя людзі, і ўсё тут: і мора, і сонца, і бары, і рэстараны, і атэлі — а ўвесь горад так і здаецца суцэльным шыкоўным атэлем — усё дзеля іх, усё належыць ім. Самы танны нумар у атэлях Пальмы, як казалі нам, каштуе 20 долараў у суткі.

Хто можа жыць у такім нумары? Мяркуйце самі... Недалёка ад Пальмы ёсць фабрыка штучнага жэмчугу. Нас вадзілі па гэтай фабрыцы, і за шклянкімі сценамі мы бачылі пажылых, стомленых жанчын, якія робяць гэты жэмчуг. Яны здаваліся нам вельмі абыякавымі, прынамсі ні адна з іх не ўзняла нават вачэй, калі цэлым натоўпам праходзілі мы ўздоўж шклянкі сцяны. Мы спыталіся: «Колькі зарабляюць гэтыя жанчыны?», «О, адказалі нам, у параўнанні з іншымі прадпрыемствамі тут зарабляюць многа — 200 песет на дзень. Або 4 долары».

Такім чынам, каб мець магчымасць адны суткі пераначаваць у атэлі, жанчына павінна была б цэлы рабочы тыдзень, не разгінаючы спіны, не ўздыхаючы вачэй, нанізваць і нанізваць пацеркі, якія так высока цэняцца на міжнародным рынку.

Чым яшчэ запомніўся гэты востраў — модны курорт мільянераў? Чамусьці здавалася, што гэта яшчэ не Іспанія, хоць і гучэла на вуліцах часам іспанская

мова. На 500 тысяч жыхароў Майоркі — 7 мільёнаў курортнікаў і турыстаў за год. І храмы, саборы з фантастычна багатым убранствам. Глядзіш на габелены, статуі, карціны выдатных мастакоў, на мармур, разьбу і чаканку, на працу, талент і майстэрства чалавечае, сабраныя ў гэтых храмах, і думаеш: каму ўсё гэта належыць? Богу? Колькі ж галодных мог бы накарміць ён, колькі бяздомных абгрэць...

Праплылі за кармою цеплахода Балеарскія астравы і знаёмы нам востраў Майорка. Заўтра — Барселона. Заўтра — Іспанія сапраўдная.

І вось прычал. Прадстаўнікі турысцкай фірмы вядуць размову з дырэкцыяй круізу, ідзе афармленне дакументаў. А мы ўсе — нездарма ж гавораць, што турысты тыя ж дзеці, — абляпілі правы борт судна і глядзім, глядзім на Барселону, на горад, адкуль адпраўляўся некалі Калумб адкрываць Амерыку, і самі адчуваем сябе крышачку калумбамі: за нава адкрываем, прынамсі, для саміх сябе Іспанію. Глядзім на стрэчных праходжых, першых сапраўдных іспанцаў, на паліцэйскіх з дубінкамі, якіх чамусьці тут вельмі многа, яны таксама глядзяць на наш карабель з чырвоным сцягам... Не так часта бачыць Іспанія гэты сцяг ля сваіх прычалаў, толькі апошнім часам пачалі ўсталёўвацца паміж нашымі краінамі гандлёвыя і турысцкія кантакты.

Перш-наперш нас павезлі ў сабор, славыты барселонскі сабор, дзе збіраліся некалі вышэйшыя чыны залатой армады. Мы нават пасядзелі на тых крэслах, на якіх некалі сядзелі яны, далучыліся, так сказаць, да гісторыі. Якое гэта велічнае архітэктурнае збудаванне, гэты сабор з яго карункавымі вежамі! Здаецца, уся Іспанія тых часін, уладальніца мораў, адлюстравалася ў ім. І зноў тое ж ззянне золата, як і ў саборах Пальмы, і хочацца хутчэй выйсці адсюль на вуліцу, на свежае паветра, да людзей.

А там, па вуліцы, ідуць і ідуць людзі, ідуць іспанцы. Ідуць манахі і манахі, маладыя і згорбленыя, быццам пераламаныя напалам. Ідуць дзяўчынкі-школьніцы, таксама ў чорным, як і манахі, толькі з белымі каўнерыкамі. Прабег хлопчык, гэты ўжо, наадварот, як пекар, ва ўсім белым, — царкоўны служка. Прашалаццела машына і спынілася ля сабора: пажылая сеньёра ў футравай накідцы пайшла маліцца. Ну, гэтую Іспанію не спытаеш, што яна памятае...

А ці знойдзем мы тую, іншую Іспанію, ці ўбачым яе? Першы дзень прынёс адны расчараванні. Нас вазілі на карыду, і была гэтая карыда настолькі далёкая ад сапраўднай іспанскай, што падумалася яшчэ раз пра незайздросную долю турыста. Што табе паднясуць, тым і задавальняйся. Нават тарэадорамі на гэтай

карыдзе былі нашы «круізныя» хлопцы, якіх выклікалі на арэну. Рызыкуючы калі не жыццём, то здароўем — аднаго з іх даволі добра баднуў малады бычок, — яны мужна вытрымалі выпрабаванне. А што гэта было сапраўды выпрабаванне — пакажыце, рускія, на што вы здатныя — мы не сумняваліся. Затое фірма шчодро частавала нас іспанскім віном, якое вельмі нагадвае наш сідр, яе служачыя спявалі нам іспанскія песні, мы спявалі ім нашы песні. Словам, фірма рабіла ўсё, каб нам тут падабалася.

Толькі наўрад ці і тут сустрэнеш яе, тую іншую, сапраўдную Іспанію. Побач са мной на карыдзе сядзела мясцовая дзяўчынка, вучаніца 7—8 класа. Яна прыйшла сюды з маленькай сястрычкай, а жыве яна вунь там, за гарой, і завуць яе Марыя.

— Мы рускія, Марыя. Ты ведаеш — Савецкі Саюз, Масква? Чула што-небудзь, гаварылі табе ў школе?

— Маск-ва? Не, не ведаю, не чула.

Чалавечыя кантакты. Самае каштоўнае, што можа быць у падарожжы. Як знайсці іх тут? І як паехаць з Іспаніі, не знайшоўшы? Вечар прынёс навіну. Дзве нашы турысткі з беларускай групы ішлі па вуліцы, размаўлялі паміж сабою. Міма праходзілі мужчына і жанчына. Пачуўшы рускую мову, радасна кінуліся да нашых:

— Мы жылі ў Савецкім Саюзе ў часы грамадзянскай вайны ў Іспаніі. Мы любім вашу краіну і памятаем усё добрае, што яна для нас зрабіла (тыя самыя дзеці ў пілотках!). Мы ведалі, што савецкі цеплаход стаіць у гавані, многія хацелі падысці да вас, пагаварыць з савецкімі людзьмі, толькі нас не дапускаюць. Хто? Паліцэйскія. У форме і без формы. Да вашага цеплахода нікому нельга і блізка падысці. Вы хіба не ведалі гэтага?

Вось табе і «кантакты»! Шукаем ветру ў полі. І ўсё ж была яшчэ адна сустрэча. Зразумела, я не магу назваць імя гэтага чалавека. Размаўлялі мы з ім на такой дзівоснай сумесі моў, знакаў і жэстаў, што толькі людзі, якія хацелі зразумець адзін аднаго так, як мы, маглі ўсё ж выказаць свае думкі. На шчасце, быў у нас яшчэ ў запасе мінімальны набор французскіх слоў, гэта таксама дапамагло.

— Вы рускія? Я так хацеў з вамі сустрэцца! Мой бацька загінуў у канцлагеры. Ён быў рэвалюцыянерам. Я таксама сядзеў у турме яшчэ падлеткам.

Мой знаёмы — чалавек гадоў пяцідзесяці. Ён прыгожы асаблівай прыгажосцю мужнасці і высакароднасці. Ён беражліва прыняў з нашых рук значкі з Хатынню, Курганам Славы, Брэсцкай крэпасцю, мы аддалі яму ўсе нашы праспекты і альбомы, усё, што было ў нас з сабою пра нашу краіну, пра нашу рэспубліку, а ён расказваў, расказваў...

Дзеці Рыма.

Помнік Калумбу ў Барселоне.

Стары італьянскі дворык.

Стамбул. Набярэжная.

— Калі знойдуць партрэт Леніна, толькі за адно гэта могуць арыштаваць чалавека. А вось у мяне дома ёсць і партрэт Леніна і фотаздымак Крамля. У мяне дзве дачкі. Адну завуць Соня, другую — Дуня (Соня і Дуня — так вымаўляў ён гэтыя імёны). У ваш гонар, у гонар рускіх, так іх назваў.

Да нас падыходзілі незнаёмыя людзі, прыслухоўваліся і адыходзілі. Іспанец хвіліну-другую маўчаў, і я б не сказала, што на твары яго ў гэты момант быў напісаны страх ці разгубленасць.

— Вы павінны ведаць: рабочаму чалавеку жывецца нялёгка ў Іспаніі, няхай вас не збіваюць з панталыку багатыя вітрыны нашых магазінаў. Разбярэцеся ў эканоміцы. Эканоміка маёй сям'і? Ну вось, давайце палічым.

І мы лічба за лічбай высветлілі, як сапраўды жывецца рабочым людзям Іспаніі. Слупком у маім бланкоце рукою самога іспанца запісаны такія лічбы. 10 500 песет у месяц зарабляе ён, глава сям'і, рабочы высокай кваліфікацыі. Дзевяць тысяч — дачка Соня, якая працуе ў цырульні. Семнаццаць тысяч ідзе на яду. Чатыры — на адзенне. Дзве тысячы — плата за вучобу дзевяцігадовай Дуні ў каледжы, яшчэ дзве тысячы — кватэра, электрычнасць, газ. Такім чынам, 5500 песет — іх «дэфіцыт», як скажаў ён сам, сума, якой не хапае для сям'і кожны месяц. Жонка на работу ўладкавацца не можа — у краіне шмат беспрацоўных...

— Як жа вы выходзіце з гэтага становішча?

— Працую ўвесь год без адпачынку. Крыху ўмею маляваць, падзарабляю.

Вось такая была ў нас сустрэча, такі жывы чалавечы кантакт. Ён вельмі хацеў бы прыехаць у Савецкі Саюз, наш знаёмы з Барселонай, але пакуль не можа, «магчыма, калі-небудзь гады праз тры». А пакуль што ён развітваецца з намі, і на твары смуглявага немаладога іспанца цякуць слёзы.

І ЯШЧЭ ТРЫ ПРЫЧАЛЫ...

...чакаюць нас. Першы за Барселонаю — Марсель. Адзін з самых вялікіх портаў Францыі. І адразу ж кінулася ў вочы — тут няма такіх велічных архітэктурных збудаванняў, як у Барселоне, такіх пышных сабораў. Горад-марак, горад-рыбак, горад — працаўнік мора. Радзіма Марсельезы.

— Жыхары Марселя здаўна славяцца як бунтары. Яны бунтуюць супраць усяго, абы толькі бунтаваць, — напалову жартоўна, напалову ўсур'ёз пачынае наша знаёмства з Марселем гід — французжанка Элізабет. Элізабет студэнтка, бацькі

яе жывуць у правінцыі, жывуць, мабыць, не надта багата, калі меркаваць па сціплай адзенню дачкі. Каб маць магчымасць вучыцца, Элізабет працуе. Гэта высокая сімпатычная дзяўчына становіцца на некалькі дзён для нас увасабленнем калі не ўсёй Францыі, то прынамсі французскіх жанчын, дасціпных, не губляючых пачуцця гумару пры ўсёй часам складанасці іх жыцця, элегантных і абаяльных у самым простым адзенні. Вось як і наша Элізабет.

Тры дні мы ездзілі па французскай правінцыі Праванс. Пабывалі ў Авіньёне, дзе была некалі рэзідэнцыя французскіх пап, у Экс-дэ-Правансе, бачылі тыповую горную французскую вёску Лі-Бо, здалёк паглядзелі на той самы Тараскон, які праславіўся сваім Тартарэнам, веселуном і фантазёрам, хітраватым і ўпартым, як усе жыхары Праванса, і аматарам выпіць, таксама як усе жыхары Праванса. Словам, мы бачылі тую Францыю, якая ляжыць у баку ад папулярных турысцкіх маршрутаў, Францыю правінцыяльную, звычайную, без яркіх фарбаў, Францыю, якая жыве, працуе, апранаецца, весяліцца і сумуе гэтак жа проста, як людзі многіх іншых краін нашай планеты. Вось ідзе па дарозе пажылы селянін, нясе са свайго восеньскага поля ахапак саломы. Вось коціць на веласіпедзе падлетак з сумкай за плячыма. Вось у маленькім кафэ, ледзь не пасярод вуліцы, сабраліся сучасныя тартарэны, дымаць люлькамі і «травяць» праванскія анекдоты. Простыя, будзённыя малюнкi.

Едзем мы доўга, доўга. Дзьме праслаўлены містраль, халодны, пранізлівы, зусім не такі ласкавы, як яго звычайна апісваюць паэты. Паабапал дарогі невысокія скалістыя ланцугі гор, хмызнякі. І некалькі сабой прыходзіць думка пра партызан. Так і ўяўляеш сабе, што менавіта тут магло быць добрае для іх прыстанішча. «Так, так, — узрадавалася наша Элізабет, бо гэтыя словы нагадалі ёй тое вельмі важнае, што яна як гід і сама павінна была нам сказаць. — Тут у гады вайны быў вельмі моцны партызанскі рух. Бачыце невысокі хмызнік — гэта макі. Адсюль і пайшла назва французскіх партызан — макі. Менавіта з гэтых мясцін».

І зноў вяртаемся ў Марсель. Элізабет працягвае каменціраваць наш маршрут.

— Вось гэта кварталы для людзей з нізкім узроўнем жыцця. Кватэры тут не самыя лепшыя, затое каштуюць не так дорага, як у цэнтры.

— А ў цэнтры? Вельмі дорага, Элізабет?

— О ля, ля! — смяецца Элізабет і пачынае паказваць на пальцах: столькі, столькі і яшчэ вось столькі!

— А гэта афрыканскія кварталы. Тут жывуць перасяленцы з Афрыкі. Гэтыя кварталы — трывога нашага горада. Бачыце, якія тут антысанітарныя ўмовы. Муніцыпалітэт вельмі заклапочаны гэтымі кварталамі, і з цягам часу для афрыканскіх эмігрантаў будуць пабудаваны дамы ў іншым месцы.

Муніцыпалітэт думае. Муніцыпалітэт непакоіцца. Гэтыя словы мы чулі неаднаразова і ад нашай Элізабет і ад прадстаўнікоў прафсаюзных арганізацый, якія прыйшлі да нас на карабель, каб сустрэцца з савецкімі турыстамі. І мы ведаем, што гэта не проста словы. Многія муніцыпалітэты Францыі ўзначальваюць камуністы, або камуністы складаюць іх большасць. Такія муніцыпалітэты стараюцца зрабіць усё, што можна, каб палепшыць умовы жыцця і быту працоўна-

га чалавека. У рабочых кварталах Марселя, напрыклад, дзеці і падлеткі цэлы дзень прадстаўлены самі сабе. Чым і як заняць іх? «Трэба будаваць спартыўныя комплексы, ствараць маладзёжныя клубы», вырашае муніцыпалітэт і стараецца рабіць гэта па меры сваіх сіл і магчымасцей. Шкада, што магчымасці не надта вялікія: вялікія грошы ляжаць зусім у іншых кішэнях.

— І вось яшчэ: пляжы ў нас вельмі забруджаныя. Муніцыпалітэт... — зноў пачынае гід.

Што яшчэ раскажаць пра Францыю? Кожны бачыць яе па-свойму, адчувае па-свойму. Такая ўжо гэта краіна. Але ёсць рэчы, якія не ўбачыць, не зразумець тут, бадай, не змог бы ніхто. У Францыі — гэта бачна ў першы дзень, як трапляеш на яе зямлю — не спыняюцца, не сціхаюць класавыя бітвы. Заканчваецца адна забастоўка — пачынаецца другая. У краіне паўмільёна беспрацоўных, каля мільёна маюць толькі часовую працу. Цэны на прадукты з кожным годам растуць на 8—10 працэнтаў. За апошнія гады хлеб, мяса, рыба і іншыя прадукты харчавання падаражэлі на 80—60 працэнтаў. Два мільёны французцаў маюць вострую патрэбу ў паляпшэнні жыллёвых умоў, у той час як адзін мільён кватэр у Францыі пустуе, бо надта дарагія цэны на іх.

Мне ў другі раз давялося пабываць у Францыі, але і тры гады назад і цяпер я не бачыла асаблівай экстравагантнасці ў адзенні. Вельмі рэдка трапляюцца на вуліцы жанчыны, апранутыя так, каб гэта кідалася ў вочы. Можна ў гэтым сакрэце асаблівай французскай элегантнасці, а можа таксама сакрэце эканомікі? Модныя добрыя рэчы каштуюць тут вельмі дорага, як і ўсюды. Затое чалавечай цеплыні, кантактнасці, гатоўнасці адгукнуцца ўсмяшкай на ўсмяшку, добрым словам на добрае слова, жвавае вачэй — гэтага ад французцаў ужо не адымеш. Самае прыёмнае, што застаецца на ўспамін аб Францыі!

За Марселем — Неапаль. Памятаеце, быў такі фільм: «Неапаль — горад мільянераў»? Дык вось, мы бачылі гэтых «мільянераў», бачылі двары-калодзежы, дзе яны жывуць, і вярнулі з блізка цераз усю вуліцу, і сінёр-«мільянерш» у залатаных кофтах, і рой дзяцей, як у Танжэры, на брудных, вузкіх, без сонца і зеляніны вуліцах. А ўздоўж набярэжнай, цудоўнай сонечнай набярэжнай Неапалітанскага заліва — багатыя вілы, палаты сапраўдных мільянераў. Але і пра Неапаль і пра Рым, у якім мы таксама пабывалі, напісана і расказана так многа, што новага за некалькі праведзеных там дзён, бадай, не адкрыеш.

За Неапалем — Стамбул. У дзень нашага прыезду ён святкаваў вялікую падзею — адкрыўся мост цераз Басфор, які злучае Еўропу з Азіяй. Мост-велікан, адзін з найвялікшых у свеце, і туркі вельмі ганарацца ім, хаця будавалі гэты мост амаль што цалкам замежныя фірмы. Як тут жывуць людзі? Па-рознаму, як і ўсюды. Адно толькі адчуваецца яўна: рэлігія, іслам моцна трымае чалавека ў сваіх руках. Мячэці, мячэці на кожным кроку, і голас муэдзіна, як і стагоддзі назад, па вечарах склікае мусульман на малітву.

За Стамбулам — родная Адэса. І на палубе нашага цеплахода зноў гучыць самая папулярная за ўсе дні нашага падарожжа па цэнтру Айкумены песня:

«А я ў Расію, дамоў хачу...»

А. УЛАДЗІМІРАВА

На старых кастыльскіх вуліцах.

РА Прохарава! Да цябе прыйшлі!

Адна з дзяўчат адклала ўбок шыво і выйшла з цэха атэлье.

Шчыра скажу: яшчэ да нашай размовы я была настроена супраць яе. Чалавек мае атэстат сталасці, вучыцца ў ГПТВ і раз, пасля двух гадоў, хоча кідаць вучобу. І непакоіць яе не тое, што марна патрачаны два гады жыцця, не тое, чым яна будзе займацца далей. Дзяўчына прыслала ў рэдакцыю пісьмо з пытаннем: ці трэба вяртаць дзяржаве грошы за гады навучання?

Мы з Ірай стаім на лесвічнай пляцоўцы і размаўляем. Усе словы, што я рыхтавала для гэтай размовы, некуды зніклі. Аб адказнасці. Аб сур'ёзнасці. Аб тым, што яна ўжо не маленькая — дзевятнаццаць гадоў. Гэтыя словы былі непатрэбны, бо Іра і сама ўсё выдатна ведала і адчувала.

— Скончыўшы дзесяць класаў, я ні на хвілінку не задумвалася, куды ісці. Вырасла вучыцца на закройшчыцу. Каб вы ведалі, колькі я папаяздзіла, пакуль атрымала накіраванне! Мінскае абласное ўпраўленне бытавога абслугоўвання паслала мяне вучыцца ў Бабруйск, у ГПТВ-73 бытавікоў па спецыяльнасці «закройшчык шырокага профілю». Конкурс вялізны — 12 чалавек на месца. І калі я даведалася, што мяне залічылі, не было, здаецца, шчаслівейшага чалавека.

Іра хвалюецца. Яна круціць напарстак на пальцы, быццам хоча зняць яго, а ён моцна абхапіў палец і ніяк не злазіць.

— І вось я два гады правучылася, а самастойна рабіць нічога не магу. Нічога! Мне год застаўся, а потым — самастойная праца. Закройшчыца шырокага профілю! Гучыць? А я за два гады толькі і пашыла мужчынскія штаны. Я і ў якасці

ватных і забыцца пра яго? Распісацца і ў тым, што яшчэ некалькім дзесяткам навучэнцаў проста не пашанцавала? Некалькім дзесяткам! І толькі адна з іх, Ірына Прохарава, дзяўчынка сур'ёзная і вельмі ўражлівая, як ахарактарызавалі яе выкладчыкі і майстры, задумалася: а які з яе выйдзе спецыяліст?

Будучы спецыяліст... Які ён атрымаецца з учарашняга навучэнца? Упэўнены ў сабе, у сваіх ведах, майстэрстве? Або рамеснік, што адбывае на працы вызначаны час? У людзей, якія працуюць у сферы бытавога абслугоўвання, гэтае пытанне не другараднае. Не сакрэт жа, што ў любым атэлье, у любой майстэрні або цырульні ёсць майстры, да якіх усімі праўдамі і няпраўдамі імкнуцца трапіць заказчыкі і кліенты, і ёсць такія, што цэлы дзень сумуюць. Дык што ж стварае аўтарытэт майстра? Яго адносіны да працы? Яго талент? Так. Упэўненасць, што ён можа зрабіць менавіта тое, што патрабуе ад яго заказчык. Але каб набыць такую ўпэўненасць, трэба ўмець добра працаваць, і ўмельства гэта спасцігаецца яшчэ ў навучальнай установе.

Я гутарыла з многімі загадчыкамі атэлье, з кадравікамі ўстаноў быту. Іхняя думка аднадушная: выпускнікі прафесійна-тэхнічных вучылішчаў недастаткова падрыхтаваны для самастойнай працы.

— Чатыры месяцы на працягу года навучэнцы на практыцы, — гаворыць Васіль Васільевіч Русін, начальнік аддзела кадраў Бабруйскай фабрыкі індывідуальнага пашыву адзення. — Здаецца, тэрмін не маленькі. Але ў працэсе практыкі іх трэба вучыць з самых азоў, паказваць тое, што яны павінны ўмець. А ў работнікаў атэлье кожная хвілінка на ўліку. Каб

ЦІ БУДЗЕ ІРА КРАЎЧЫХАЙ?

краўчыкі нічога не ўмею. Ліда, сяброўка мая, адначасова са мной паступала ў Мінскае ГПТВ-13 швейнікаў. Калі-нікалі бачымся з ёй. Яна як пачне расказваць, што яны ўжо навучыліся шыць, — мяне зайздасць бярэ. У іх — дзень тэорыі, дзень — практыка. Я толькі слухаю і маўчу. Мы ж нічога не ўмеем. Тэарэтычна як рабіць, ведаю. Але ж маім будучым заказчыкам не тэорыя патрэбна, а практыка.

Іра змаўкае і ўсміхаецца нека па-дзіцячы бездапаможна.

Зараз яна на практыцы ў Смалявіцкім Доме быту, у швейным атэлье. Сустрэлі яе тут добра, пасадзілі працаваць у брыгаду, якая шые мужчынскае адзенне.

— Абяцалі, што прайду ўсе аперацыі за час практыкі, — гаворыць Іра. — Бо я пакуль што няўмека.

Яна ўсхвалявана гаварыла, а мне ўспаміналіся Бабруйскае вучылішча, выкладчыкі і майстры, якія добра ведалі Іру, успаміналася іхняе шчырае здзіўленне.

— Прохарава? Яна ўздумала кідаць вучобу? Нам нічога пра гэта не гаварыла!

Нехта прынёс журнал з адзнакамі, знайшлі прозвішча Іры. Амаль усе адзнакі выдатныя.

— Група, дзе вучыцца Прохарава, вельмі добрая. Усе дзяўчынкі маюць дзесяцігадовую адукацыю, займаюцца на «добра» і «выдатна», — гаварыла загадчыца навучальнай часткі Марыя Віктараўна Шчурок. — Ды і сама Іра старанная дзяўчынка. Можна было б падумаць, што яна размеркавання пабаялася, але ж пісьмо напісала яшчэ да размеркавання...

Іра прыехала вучыцца ў Бабруйскае ГПТВ-73 са Смалявіцкага раёна. Спачатку ў аддзеле кадраў Мінскага абласнога ўпраўлення бытавога абслугоўвання ёй казалі, што набору на спецыяльнасць закройшчыкаў адзення не будзе, але потым выклікалі і далі накіраванне ў Бабруйскае ГПТВ. Упершыню ехала далёка ад дому, ад родных. Уладкавалася на прыватнай кватэры: вучылішча не мела інтэрната. Займаліся ў драўляным памяшканні вячэрняй школы, у няўтульных халодных класах. Ім казалі, што гэта часова, пакуль не адрамантуюць старое і не пабудуюць ля яго новае памяшканне вучылішча. Яны марылі аб будучых новых вучэбных класах і пасля заняткаў дапамагалі будаваць. Не хныкалі, хаця было нялёгка: наведваць заняткі, хадзіць на працу. Вучыліся, стараліся. Але паступова пачало хваляваць: чаму гэта яны, добра падрыхтаваныя тэарэтычна, нічога не ўмеюць на практыцы?

У тым, што навучэнцы дрэнна падрыхтаваны да сваёй будучай працы, ёсць шэраг аб'ектыўных прычын. Але ёсць і віна вучылішча. Набор на спецыяльнасць «закройшчык шырокага профілю», вельмі складаную, куды прымаюць толькі з атэстатамі сталасці, правялі ў 1972 годзе, калі вучылішча не мела ўмоў, каб падрыхтаваць добрых спецыялістаў.

Дык што, выпадак з Ірынай можна аднесці да разрады пры-

даручыць практыкантам работу, трэба быць упэўненым, што яны не сапсуюць матэрыял. А ў нас заказы індывідуальныя, адказнасць вялікая. Вось і робяць навучэнцы, што з рук майстра перападзе. А так — стаяць у яго за спіной і глядзяць, як ён працуе. Ад гэтага карысці мала.

Васіль Васільевіч раскрывае тоўсты журнал і, перагарнуўшы некалькі старонак, гаворыць:

— Летась на фабрыку прыйшлі шэсць выпускніц Бабруйскага ГПТВ-73. Прыйшлі з высокімі — шостымі разрадамі, закройшчыцы. І толькі адна працуе па спецыяльнасці — Вольга Марозава. Астатнія перайшлі ў брыгады, працуюць краўцамі. Ды і Вользе яшчэ трэба шмат вучыцца... На маю думку, вучыцца на закройшчыкаў трэба пасылаць самых таленавітых краўцоў пасля года-двух самастойнай работы. Быць добрым закройшчыкам — гэта талент.

Васіль Васільевіч мае рацыю. Магчыма, і сапраўды, на аддзяленне, дзе вучаць закройшчыкаў, трэба пасылаць моладзь, якая папрацавала ў атэлье, набыла пэўны вопыт. Ну, а калі набіраюць іх з ліку дзесяцікласнікаў, дык неабходна ствараць умовы для авалодання гэтай складанай прафесіяй.

За апошнія гады ў Мінску і ў іншых гарадах рэспублікі з'явіліся вучэбныя камбінацы, дзе навучэнцы адточваюць сваё майстэрства, дзе ўсё — ад самай простага да самай складанай аперацыі — яны выконваюць самастойна. Узнікненне такіх камбінатаў замацавана загадам Міністэрства бытавога абслугоўвання насельніцтва БССР. Мэта іх — як мага наблізіць навучальны працэс да практычнай работы. І трэба сказаць, што цырульні, вучэбна-вытворчыя майстэрні ўжо заваявалі папулярнасць у гараджан. Жанчыны ведаюць: там, дзе працуюць навучэнцы, ім зробіць прычоску або манікюр не горш, чым у цырульні, дзе вопытныя майстры. А адзенне, пашытае, напрыклад, студэнтамі Мінскага тэхналагічнага тэхнікума на сваім вучэбна-вытворчым камбінаце, не горшае, чым у першаразраных атэлье. Замацаваўшы тэарэтычныя веды на практыцы, выпускнікі ўпэўнена бяруцца за самастойную працу. Калі правучыліся два-тры гады — значыць абавязаны ўмець працаваць. Інакш навошта марна траціць час і дзяржаўныя сродкі?

...На развітанне Іра Прохарава сказала:

— Ведаеце, я ўсё роўна абавязкова буду канструяваць і шыць прыгожыя сукенкі і паліто. Не навучуся ў вучылішчы — паступлю ў Мінскі тэхналагічны тэхнікум. Я вырашыла цвёрда.

І мне вельмі захацелася, каб слаўная дзяўчынка Іра Прохарава як мага хутчэй спасцігла на практыцы складаныя і цікавыя таямніцы нараджэння адзення, набыла ўпэўненасць у сабе. І каб дапамаглі ёй у гэтым выкладчыкі і майстры вучылішча. Па абавязку старэйшых таварышаў. Па абавязку службы.

С. КУЛІНКОВІЧ

УЗНАГАРОДЫ ГАЛОЎНАЙ ВЫСТАЎКІ

Яшчэ адным залатым медалём узнагародзілі ў мінулым годзе даярку калгаса «1 Мая» Слуцкага раёна Героя Сацыялістычнай Працы Алену Рыгораўну Хацько. Віншаванні аднавяскоўцаў прымалі таксама свінарка калгаса «Перамога» Стаўбцоўскага раёна Надзея Іванаўна Цвірко, даярка калгаса імя Гастэлы Мінскага раёна Марыя Іосіфаўна Матусевіч і іншыя перадавікі сельскай гаспадаркі сталічнай вобласці, чый вопыт прапагандавала ў трэцім годзе пяцігодкі галоўная выстаўка краіны. Залатымі, сярэбранымі і бронзавымі медалёмі ВДНГ СССР адзначана каля пяцісот кіраўнікоў гаспадарак, жывёлаводаў, механізатараў і паляводаў Міншчыны.

У ліку пяці чалавек, што ўзнагароджаны Дыпламамі Гонару выстаўкі і прэміраваны аўтамабілямі «Масквіч-408»,— даярка калгаса «Маяк камунізму» Барысаўскага раёна Галіна Цімафееўна Сабалеўская і свінарка калгаса імя Кірава Слуцкага раёна Вольга Карпаўна Філіпенка.

СПАДАБАЛАСЯ ЛІТОЎСКІМ СЯБРАМ

— Гэта было вельмі цікавае знаёмства. Асабліва спадабалася выстаўка нашым жанчынам, варта толькі прачытаць іх запісы ў кнігах водгукаў,— дзяліліся ўражаннямі літоўскія рэпарцёры, сустрэўшыся ў Мінску са сваімі калегамі.

Сапраўды, выстаўка вырабаў культурна-бытавога прызначэння і гаспадарчага ўжытку, якія выпускаюцца прадпрыемствамі Беларусі, прайшла з вялікім поспехам. Яе наведвала каля васьмі тысяч жыхароў Вільнюса.

Найноўшыя мадэлі тэлевізараў і

транзістарных радыёпрыёмнікаў, халадзільнікаў і фотаапаратаў, гадзіннікаў і музычных інструментаў, мэблевых гарнітураў і вырабаў з фарфору, мясарубкі, сокавыціскальні, кантэйнеры для хлеба, сувеніры, спартыўны інвентар— больш за паўтары тысячы разнастайных вырабаў экспанавалася ў Палацы культуры прафсаюзаў літоўскай сталіцы.

ДЛЯ ГАСЦЕЙ БРЭСТА

Сотні тысяч чалавек штогод прыязджаюць у Брэст аддаць даніну найглыбейшай павагі савецкім воінам, якія гераічна змагаліся і загінулі тут у першыя дні Вялікай Айчыннай вайны. Пагранічны горад ветліва сустракае гасцей. Мясцовыя ўлады пастаянна пашыраюць сетку прадпрыемстваў сферы абслугоўвання турыстаў. Нядаўна на тэрыторыі крэпасці адкрылася сталовая — адна з лепшых у горадзе. Авальныя купалы каземаў, сцены з чырвонай цэглы, свяцільнікі, што нагадваюць снарадныя гільзы, паўваенная форма афіцэнтаў... Архітэктары інстытута «Белгіпрагандаль» у садружнасці з будаўнікамі стварылі інтэр'еры, у якіх захаваны ўнутраны выгляд былых умацаванняў.

У васьмі ўтульных залах новай сталовай столікі на 260 месц. Кухня аснашчана сучасным высокапрадукцыйным абсталяваннем, тут працуюць умелыя кулінары. Яны прапануюць шырокі выбар халодных закусак, абедзенных страў, кандзіцёрскіх вырабаў.

НАПІСАЛІ ЖАНЧЫНЫ...

«Мастацкая літаратура» — самае малядое ў рэспубліцы выдавецтва, яму няма яшчэ і двух гадоў. Але з першых крокаў яно заявіла аб сабе на поўны голас.

— Тэматычны план сёлета года, — паведаміў нашаму карэспандэнту дырэктар выдавецтва пісьменнік Мікола Ткачоў, — уключае больш за

У Брэсцкай крэпасці адкрылася новая сталовая.
Фота Я. Коктыша.

дзвесце назваў твораў ужо вядомых аўтараў і тых, хто дэбютуе з першай кніжкай. Мне прыемна паведаміць шановаму чытацкаму вашага часопіса, што ў будучых выданнях яны знойдуць многа яркіх жаночых вобразаў.

З «кніжнага канвеера» сядзе ямала твораў, напісаных жанчынамі. Гістарычныя навілы вядомай пісьменніцы Лідзіі Абухавай прысвячаюцца 1000-годдзю Віцебска.

Лепшыя аповяданні, напісаныя за апошнія дваццаць пяць гадоў, пісьменніца Алена Васілевіч уключыла ў зборнік «Адно імгненне». Аб душэўнай прыгажосці маладога сучасніка, аб любові і дружбе — лірычныя вершы Яўгеніі Янішчыц, што ўвайшлі ў паэтычную кніжку «Дзень вячэрні». Аб сваіх сустрэчах з Янкам Купалам, Змітраком Бядулем, Цішкам Гартным расказвае ў сваіх успамінах «Дарогамі жыцця» Паўліна Мядзелка.

На паліцах кнігарань з'явіцца сёлетня новыя творы Еўдакіі Лось, Галіны Васілеўскай, Лідзіі Арабей, Людмілы Забалоцкай, Раісы Баравіковай, Таісы Бондар і іншых пісьменніц.

САМЫЯ СВЕЖЫЯ НАВІНЫ

Раніца. Людзі спяшаюцца на працу. Але яны ні падганяюць іх час, яны спыняюцца каля газетнага кіёска.

— Марыя Іванаўна, мне «Правду».

— Мне «Звязду» і «Чырвоную змену».

Так кожны дзень. У кіёску, дзе працуе Марыя Іванаўна Лагойская, заўсёды знойдзеш любімую газету, навінкі мастацкай і палітычнай літаратуры.

Кіяскарам Марыя Іванаўна працуе ўжо дзесці год.

Невялікі горад Талачын, а вось газет і часопісаў купляюць тут шмат. Толькі Марыя Іванаўна рэалізуе штодзённа да 300 экзэмпляраў.

В. ЧАПЦОУ.

«ТАЛЕРКІ НАПРАКАТ»

Пад такім загалоўкам у «Работніцы і сялянцы» (№ 10 за 1973 год) быў надрукаваны артыкул С. Кулінковіч, у якім гаварылася аб праблемах развіцця пракатнай справы ў нашай рэспубліцы.

Артыкул быў абмеркаваны ў Міністэрстве бытавога абслугоўвання насельніцтва БССР. Як паведаміла рэдакцыя наместнік міністра тав. Куіш, у рэспубліцы за 1973 год адкрыта 60 атэль і пунктаў пракату. Аднак ёсць хібы, якія замінаюць развіццю пракату: шмат атэль і пунктаў пракату месцяцца ў цесных пакоях, новых памяшканняў выдзяляецца мала. Гандлюючыя арганізацыі не задавальняюць заявак службы быту на рэчы для пракату.

Каб палепшыць абслугоўванне насельніцтва рэспублікі прадметамі пракату, міністэрства вызначыла шэраг мерапрыемстваў: папоўніць атэль і пункты пракату разнастайнымі таварамі, адкрыць новыя пункты ў гарадах, райцэнтрах, на сяле, пашырыць сетку пунктаў пракату ў інтэрнатах, гасцініцах, на прадпрыемствах, пры домакіраўніцтвах, у парках і садах, палепшыць рэкламу.

КАНСУЛЬТАЦЫЯ ЮРЫСТА

Некалькі гадоў я працавала на адным прадпрыемстве і знаходзілася там на чарзе на прадастаўленне жыллой плошчы.

Мой муж таксама хоча стаць на чаргу на сваім прадпрыемстве. Запатрабавалі даведку, што я знята з уліку. Ці маю права абодва адначасова стаць на чарзе на атрыманне жыллой плошчы?

І. РАДЫНА

г. Маладзечна

Не, такога права вы не маеце. Сям'я, члены якой працуюць у розных прадпрыемствах або ўстановах, можа стаць на ўлік на атрыманне жылплошчы толькі ў адной з іх (раздзел 1 Інструкцыі аб парадку прыёму на ўлік грамадзян, якія маюць патрэбу ў жыллі).

Ці выплачваецца дапамога і ў якім размерзе на дзіця, бацька якога прызваны на абавязковую ваенную службу?

А. КАРОТКАЯ.

Выплачваецца. Дапамога на дзіця жонкам салдат, матросаў, сержантаў і прапаршчыкаў тэрміновай службы назначаецца ў наступных размерках: а) тым, хто пастаянна пражывае ў гарадах, гарадскіх, рабочых і курортных пасёлках, а таксама ў сельскай мясцовасці, але не звязаны з сельскай гаспадаркай, — 15 рублёў на адно дзіця і 22 рублі на два і больш дзяцей у месяц;

б) тым, хто пастаянна пражывае ў сельскай мясцовасці і звязаны з сельскай гаспадаркай, — 7 рублёў 50 капеек на адно дзіця і 12 рублёў на два і больш дзяцей у месяц.

Жонка ваеннаслужачага, якая жыве ў сельскай мясцовасці, лі-

чыцца звязанай з сельскай гаспадаркай, калі яна з'яўляецца членам калгаснага двара або ўваходзіць у склад гаспадаркі, якая мае прысудзісны ўдзел звыш 0,15 га або звыш іншай больш высокай нормы, устаноўленай для гаспадарак рабочых і служачых адпаведнай катэгорыі.

Заявы аб выплаце дапамогі могуць падавацца або самімі ваеннаслужачымі або іх жонкамі раённаму (гарадскому) ваеннаму камісару.

Я працую прыбіральшчыцай і ў другой арганізацыі па сумяшчальніцтву — начным вартуўніком. Ці маю я права поўнацэнна атрымаць дзве стаўкі, кожная з якіх складае 65 рублёў у месяц?

Г. В.

г. Ліда

Так, маеце. Пастанова Савета Міністраў СССР ад 10 снежня 1959 г. «Аб абмежаванні сумяшчальніцтва па службе» не распаўсюджваецца на рабочых, малодшы абслугоўваючы персанал, а таксама на служачых, пасадавы аклад якіх не перавышае 70 рублёў у месяц.

Аднак ёсць адно абмежаванне, прадугледжанае пастановай СНК СССР ад 11 сакавіка 1933 г. «Аб упарадкаванні сумяшчальніцтва»: зароботная плата па сумяшчальнай рабоце (пасадазе) не павінна перавышаць заробатную плату па асноўнаму месцу работы. Асноўным месцам работы лічыцца тое, дзе знаходзіцца працоўная кніжка.

А. ХВАСТОУ,
кандыдат юрыдычных навук

Мама, пачытай!

Надзея ШЫНКЕВІЧ

ЗАЙКА-ХВАЛЬКО

Казка

Прачнуўся аднойчы зайка і бачыць, што снегу няма. Аж вачам не верыцца. Учора быў снег, а сёння... Мама кажа, што прыйшла вясна, трэба вопратку мяняць.

— А навошта! — спытаўся зайка.

— Зімой снег белы, мы апранаемся ў белае, воўк нас і не заўважае, — адказала мама. — А з вясны мы апранаем шэры ўбор.

— А хто такі воўк!

— Воўк! Ну як табе растлумачыць. Воўк — наш вораг, і мы яго вельмі баімся.

— А я не баюся.

— Ну, хопіць табе выхваляцца. Бяжы пагуляй, а я снеданне згатую.

І пабег зайка, падскокваючы. Бяжыць і песню напявае:

А я воўка не баюся,

Хоць ён і страшны.

Ад яго абаранюся,

Я смелы, адважны.

Тра-ля-ля, тра-ля-ля!

Раптам нехта засмяўся і сказаў тоненькім галаском:

— Добрай раніцы, касавокі.

— Добрай раніцы, — адказаў зайка. — Хто вы такія!

— Мы! Мы вавёркі-сястрыцы. Радуйся, касавокі, вясна прыйшла.

— Ведаю.

І пабег далей. Шмат звяроў ён сустрэў, і ўсе пра вясну гамоняць.

— Мусяць, добрая вясна, калі пра яе ўсе гамоняць, — падумаў заяц.

Пагуляў ён крыху і ўжо дадому вяртаецца.

У гэты час па лесе хадзіў галодны воўк. Замарыўся ён і лёг адпачыць. Ды пачуў зайкаў голас.

«Вось гэта сьняданак», — падумаў воўк.

Выйшаў ён на дарогу і кажа:

— Добрай раніцы, касавокі!

— Добрай раніцы! — адказаў заяц. — Хто ты такі!

— Я! Гм... Я самы страшны.

— Ха-ха-ха! Вось дык страшны. Зусім не страшны.

— Што! Я самы страшнейшы ў лесе. Я воўк!

І разявіў ляпу. Заяц спалохаўся і давай уцякаць, а воўк схопіў яго за хвост і адарваў. Прыбег заяц дадому задыхаўшыся.

— Чаго ты! — запытала зайчыха.

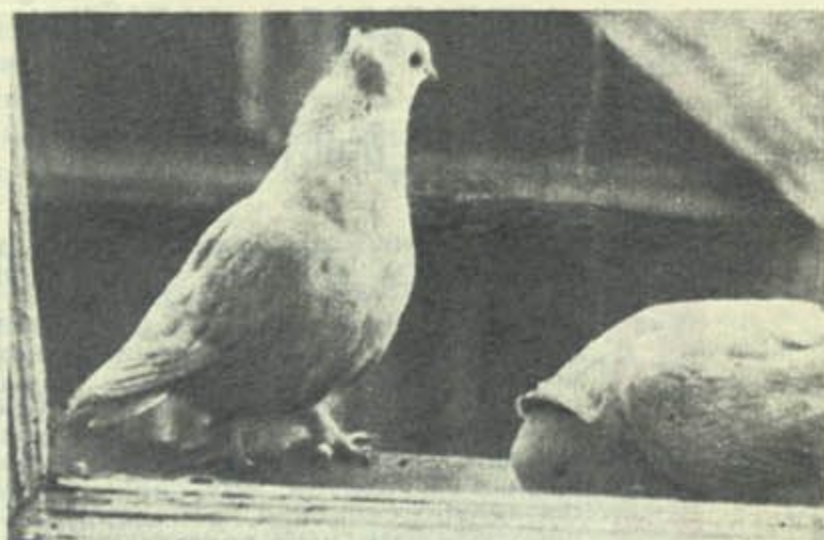
— Ху-ху-ху! Ой, ху-ху! Ад воўка ўцякаў.

— А ты ж хваліўся, што не баішся воўка.

Заяц прамаўчаў. Глянуў на свой хвост, а ён куртаты, маленькі.

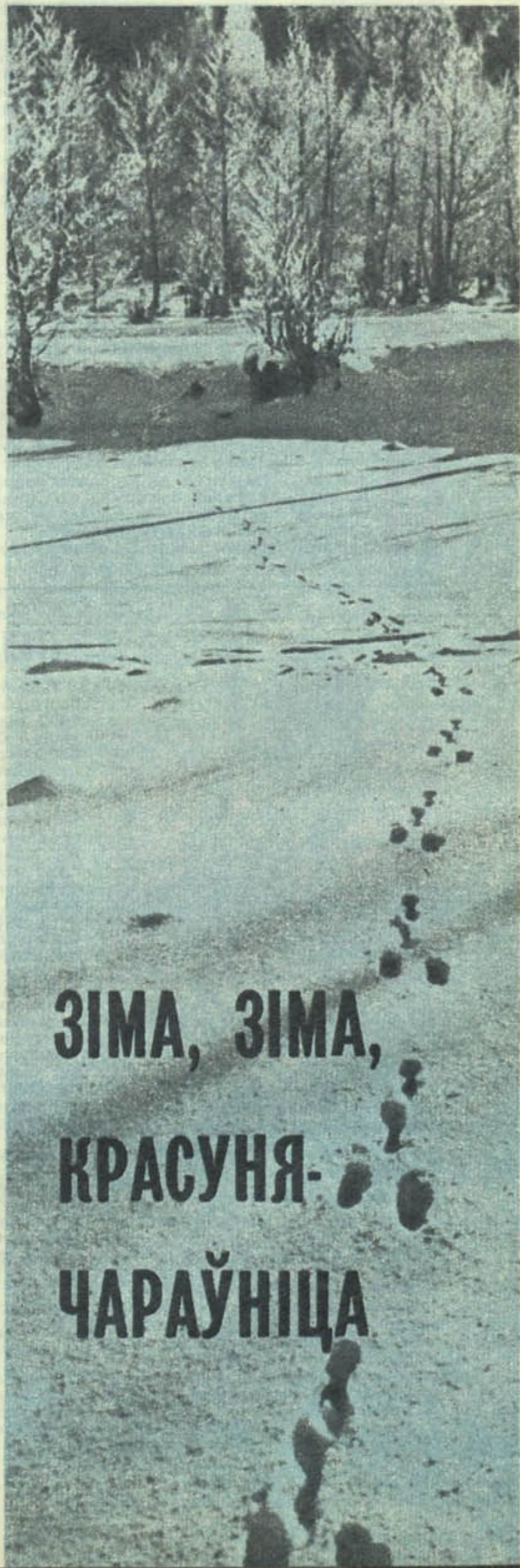
Так і сталі ў зайцоў хвасты кароткія, а ўсё праз таго зайку-хвалька.

Мал. С. Волкава.

Табе хапае чалавечага цяпла?

На зайчынай сцяжынцы.

ЗІМА, ЗІМА,
КРАСУНЯ-
ЧАРАЎНІЦА

Фота У. Вяхоткі.

Вятрам насустрач.

Круты паварот.

— Дзед-Мароз прыехаў!

КАЛІ яна знікла, ніхто дакладна не заўважыў: можа ў сераду так і не клалася спаць, можа ў чацвер на досвітку ціхенька выслізнула з хаты. Толькі ў чацвер пад поўнач маці занепакоілася, раскатурхала бацьку. Той ачумела прыўзняў галаву (хапіў такі добра з вечара), брыдка вылаяўся: «Я гэтую бадзягу лейцамі, каб на яе ліха!» І зноў захроп. У пятніцу апыталі знаёмых, суседзяў і, нічога не высветліўшы, звярнуліся да ўчастковага. У невялікім гарадку не схавацца, шукаць трэба ў іншым месцы. Але дзе?

мяшкамі пад вачыма чалавек. Яна сціснулася ў камячок, гатовая зайчанём пстрыкнуць па алеі, але добразычлівы позірк і гэта нязвычайнае «вы» спынілі яе.

— Ды так я...— яна не ведала, што сказаць.

Нечаканы субяседнік паглядзеў на яе ўважліва. І загаварыў задуменна, ці то для яе, ці то думаў уголас:

— Што праўда, то праўда, развучыліся мы сустракаць світанні. Не люблю, калі позна спяць: ранняя птушка званчэй спявае.— Ён зноў зірнуў на яе крыху скоса з-пад паўпушчаных павек і рап-

смачныя. А, магчыма, проста даўно хацелася выліць каму-небудзь свае маленькія крыўды і вялікія мары, а гэты дзядзька, Нічыпар Апанасавіч, быў такі ўважлівы і спагадны слухач. Мо яшчэ і ягонае шчырасць выклікала яе шчырасць у адказ. Як зусім дарослай, раскажаў ёй, што ён палкоўнік у адстаўцы, што ён на пенсіі, бо старыя раны і новыя хваробы зусім дапаклі яго, што пахаваў ён паўгода назад жонку сваю, добрую спадарожніцу саракагадовага сумеснага жыцця, а сыны, ужо дарослыя і самі жанатыя, раз'ехаліся, і цяпер няўтульна стала

СЦЯЖЫНКА ЦЕРАЗ ГАЗОН

...Марыйцы хацелася да мора. Яна трызніла ім. Не тым бурным, грозным, што намалывана ў «Дзевятым вале» Айвазоўскага, а пяшчотным, ласкавым, як на рэкламных крымскіх ці сочынскіх паштоўках.

Яна імкнулася да мора, але даехаць удалося толькі да Гомеля.

Менш за ўсё яна думала, як будучы хвалявацца яе блізкія. Што будзе далей — гэта таксама пакуль не турбавала. Яна старалася не глядзець на вітрыны магазінаў, бо вельмі хацелася есці. Перад вачыма была падрумяненая скарынка хлебнага бохана. Ён ляжаў на сталі, калі яна выходзіла з хаты, і Марыйка цяпер вельмі шкадавала, што не прыхапіла з сабой у дарогу. Раніцай яна ўбачыла ля магазіна толькі што выгружаныя скрынкі малака і не сцяпела, узяла бутэльку, добра, што нікога не было. Ад выпітага нагбом, проста з бутэлькі, малака есці не расхацелася, толькі ў жываце бурчэла.

Дзяўчынка адчула, што вельмі стамілася. Яна ўвайшла ў парк, збочыла ў ціхую вузкую алейку і апусцілася на лаўку. Уперлася худымі локцямі ў калені і замерла — ці то задумалася, ці то задрамала.

Участковы інспектар — чалавек малады і ў тутэйшых мясцінах новы — узяўся за справу энергічна і па ўсіх правілах крыміналістыкі. Спярша ён разгледзеў тры варыянты.

Першы: магчыма, гэта проста недарэчнасць? Загулялася недзе дзяўчынка, засядзелася з сяброўкамі і цяпер баіцца бацькавага гнева, тым больш, што рука ў бацькі цяжкая і не надта стрыманая. Але гэта магчыма, як мы ведаем, адпала адразу.

Другі варыянт: няшчасны выпадак? Але ж у мясцовай ратульцы і верабей не ўтопіцца, у лесе Марыйка ведала кожную галінку, а апошняе транспартнае здарэнне на тэрыторыі раёна адбылося амаль два месяцы назад.

Значыць — уцякла? Але куды? І — чаму? Праліць святло на гэтыя пытанні маглі людзі, якія дзяўчынку добра ведалі. І перш за ўсё — бацькі. Туды і скіраваў свой крок участковы інспектар.

— Ну добра, мне, старому, не спіцца, а вам па ўзросту належыць яшчэ перад-апошні сон глядзець...

Марыйка схамянулася. Яна і не заўважыла, як падсеў да яе на лаўку гэты грузны, з сівымі скронямі і хваравітымі

там спытаўся: — Спадзяюся, вы яшчэ не снедалі? Бо мне вельмі не хапае кампаньёна і я быў бы рады прапанаваць вам шклянку кавы.

Яна раптам засмяялася (развесяліла яго старамодная ветлівасць) і кінула галавой.

У Марыйчыным доме нягучна і некай няўпэўненасць сварыўся бацька, моўчкі выпіраў слёзы маці. На ўчастковага паглядзелі з надзеяй і чаканнем. Ён ніякавата развёў рукамі. Потым спытаўся:

— Чаму ўсё ж такі яна ўцякла?

— Каб жа ведаць! — злосна выгукнуў бацька. А маці дадала:

— Яна апошнім часам увогуле нейкая дзікаватая стала, з выбрыкамі. — І пачала раскадваць.

Марыйка сапраўды стала нейкая не такая, як раней. Узрост такі, думала маці. Але ж яе сяброўкі ў тым жа ўзросце, а без «выбрыкаў». Зашыецца ў куток і глядзіць у адну кропку. Тры разы аклінеш, пакуль адзавецца. Паглядзіць няўцямна і раптам спытаецца: «А дэльфіны ўсяго свету на адной мове гавораць між сабою ці ў іх таксама свае нацыі?» А ліха іх ведае, тых дэльфінаў. Ці раптам пачала ружу на яблыню прышчэпліваць («лепшую маю цітаўку сапсавала», — уставиў бацька). Навошта? «А як добра было б, кажа, каб дрэва ружамі цвілі і яблыкі радзіла!»

— Я ёй заўсёды казаў: чаго ты лухту вярзеш? — зноў устрэў у размову бацька. — Жыві як усе. Дык на табе, пакрыўдзіцца — і ў лес на ўвесь дзень. І чаго швэндаецца без справы?

— Ну, гэта ты дарэмна. Яна ад працы не бегает, — запярэчыла маці.

— Але робіцца праца, як мокрае гарыць!..

Участковы спрэчкі не прыпыняў, думаў пра сябе: «Як жа мы прывыклі сеяць траву на строга вымераных газонах. І абавязкова шыльдачку паставіць: «Па газонах не хадзіць!» А травы не могуць расці толькі на адведзеных пляцоўках. Маладыя парасткі, як сцярджаюць натуралісты, ламаюць нават асфальт».

Каб хто ў яе спытаўся, Марыйка нізавошта не здолела б растлумачыць, чаму так шчыра разгаварылася з гэтым зусім незнаёмым старым.

Мабыць, разамлела ад цеплыні бязлюднага ў гэты ранішні час кафе, дзе так утульна і свежыя булчкі такія

яму на гэтым свеце. Гаварыў ён пра ўсё гэта без надрыву, са спакойнай мудрасцю чалавека душэўна моцнага і добрага, і яна даверліва загаварыла з ім так, як не магла гаварыць ні з настаўнікамі, ні з бацькамі, ні нават з маці.

Даведаўшыся, што Марыйка ўцякла з дому, ён сказаў з папрокам: «Вось гэта ўжо нікуды не варты!» Дзяўчынка і сапраўды адчула сябе ніякавата, і раптам стала сорамна ёй перад маці: тая, безумоўна, месца сабе не знаходзіць ад хвалявання.

— Трэба вяртацца дадому, — сурова сказаў Нічыпар Апанасавіч. І, убачыўшы спалох у вачах дзяўчынкі, дадаў: — Я паеду з табой. Хочаш?

Яна моўчкі кінула.

Гутарка настаўніцы і ўчастковага цягнулася доўга, але агульнай мовы не знаходзілася.

— Калі ў пятнаццаць гадоў яна ўцякае з дому немаведама куды і з кім, дык што з яе будзе далей? — абуралася настаўніца. — Гэта, ва ўсякім выпадку, па вашай частцы. Чаму ж вы прыйшлі да мяне замест таго, каб шукаць яе па сваіх каналах?

— Калі ў лёс падлетка трэба ўмяшацца супрацоўнікам міліцыі, дык трэба шукаць, так сказаць, у перадгісторыі надзвычайнага выпадку нейкія хібы выхавання.

— Мяне няма ў чым папакнуць, — пакрыўдзілася настаўніца.

— Я вас і не папракаю. Я толькі не магу зразумець, чаму сябры лічаць Марыю і чулай, і добрай. Яна, маўляў, нікога не пакрыўдзіць, заўсёды апошняе аддасць. А вы кажаце, што яна ўпартая, непаслухмяная, нават грубіянка.

Яны разышліся ўзаемна незадаволеныя.

Маці павярнулася на стук засаўкі і пляснула ў далоні:

— Дачушка!..

— У вас цудоўная дзяўчынка, — сказаў Нічыпар Апанасавіч. — Хаця, здаецца, крыху ўзбаламучаная.

Позна вечарам у хаце за сталом сядзелі трое розных, непадобных адзін на аднаго мужчын: стары адстаўны ваенны, малады участковы інспектар і шафёр ПМК — Марыйчын бацька. Ніводзін з іх не меў ніякага дачынення да педагогікі, але размаўлялі яны пра выхаванне.

А ў суседнім пакоі ціха-мірна спала пятнаццацігадовая ўцякачка.

Г. КЛЯБАНЦ

Мал. Р. Грамыкі.

ПРАС ПАДВЁУ...

Леанід ПРОКША

Гумарэска

Што б там ні было — 8-га Сакавіка я заўсёды з жонкай іду ў тэатр. Апрача першы, здымаю з вешалкі жончына паліто і цяплява чакаю. Час ад часу, канечне, нагадваю:

— Золатца, паспявайся, а то спознімся...

Жонка мітусіцца па пакой, то ў люстра зірне, то правярыць яшчэ раз, ці выключыла прас, нервуецца, бо я «стаю над душою, як здань»...

Урэшце ўсё, здаецца, у парадку. Падаю ёй паліто. Выходзім. У тэатры займаем месцы згодна купленых білетаў, і тады, калі раскрываецца заслона, пачынаецца хваляванне...

— А прас я выключыла? — як не крыкне жонка.

— Ты ж бегала ў пакой, выключала.

— Гэта я бегала прасаваць насоўку табе і ўключыла яшчэ раз, а вось ці выключыла...

— Ды, напэўна, выключыла.

— А раптам не выключыла?

Дзіўная памяць у жонкі. Той выпадак, калі я прыйшоў аднойчы дадому ў тры гадзіны ночы, дваццаць гадоў помніць, а ці выключыла прас паўгадзіны таму назад, не прыгадае.

— Не хвалюся, усё будзе ў парадку.

— Ага, у парадку. Бабаўшынская думала, што выключыла, а выйшла наадварот: уключыла. І кватэра згарэла...

— Успомніла бабка леташні снег. Думаў лепш пра спектакль.

— Думаў. Табе што: выйшаў з хаты і пра ўсё забыўся...

Я прыкусваю язык, каб з яго не сарвалася што лішняе. Але сёння жаночае свята — трэба цяпець...

— А ўсё ты: «Хутэй, паспявайся, а то спознімся». Ніколі спакойна не выйдзеш з хаты.

— Канечне, цяпер я вінаватая, як той Бабаўшынскі: ён паглядзеў, сказаў — усё ў парадку, а Бабаўшынская пайшла, «правярыла» і ўключыла прас...

— Што ты мяне раўняеш з Бабаўшынскай?

— Наадварот, — кажу, — ты не Бабаўшынская...

Бачу, гамонка выходзіць за рамкі тэатральнага адпачынку. Каб не псаваць святочны настрой, кажу жонцы:

— Ганначка, заставайся, а я паеду правяру.

— От дзякуй, Ванечка!

Ціхенька, сагнуўшыся, каб не закрываць людзям сцэну, я выйшаў з глядзельнай залы і павярнуў у... буфет. Хай згарыць той прас, каб я пайшоў яго правяраць! Так прыемна ў буфеце сядзелася. Да званка прасядзеў, думаючы пра культурнае абслугоўванне ў нашых кафэ і сталовых.

У антракце адшукаў жонку.

— Ну што? — спытала ўсхвалявана.

— Піва свежэнькае, халодненькае... — ляпнуў, забыўшыся, куды мяне пасылалі.

— Пры чым тут піва?

— А, ты наконт праса? Дык я яго выключыў... — зноў сказаў не тое, што трэба.

— Няўжо я не выключыла?

Брахаць, дык брахаць:

— Накаліўся, аж чырвоны стаў...

— Чула маё сэрца. Гэта калі я тваю насоўку прасавала...

— Цяпер гэта не мае значэння. Пайшлі ў залу.

— А як ты так хутка паспеў злётаць дадому? — крыху апамятаўшыся, спытала жонка.

— Таксі якраз падварнулася, — адказваю і ўжо шкадую: трэба было даўжэй пасядзець у буфеце.

— Ну вось, зноў на таксі...

— Дык выключны ж выпадак.

— У цябе ўсе выпадкі выключныя. Марнатраўца...

Ах, гэтыя жонкі: у любую хвіліну не забываюць пра ашчаднасць.

— Я табе, можна сказаць, цэлую кватэру з усім майном падараваў! Яна ж бы згарэла. А ты мяне рублём папракаеш.

— Добра, добра, — угаманілася жонка. Відаць, успомніла пра пажар у Бабаўшынскіх. — Выпадак, вядома, выключны.

Вярнуліся дадому задаволеныя. Але жонцы прас не даваў спакою.

— Гэта ж трэба — не выключыла! Цяпер ужо буду правяраць як належыць.

Надоечы былі мы ў тэатры. Пастаноўка нудная, артысты ігралі вяла. «От бы цяпер у буфет», — падумаў я. Зірнуў на жонку.

— Ты выключыла прас?

— Выключыла, — спакойна сказала яна.

— Не, сапраўды, а то мяне нешта як кальнула...

— Не хвалюся, усё ў парадку.

— Згарыць кватэра, як у Бабаўшынскіх, тады будзе «усё ў парадку», — адказваю, а ў самога аж гарыць у роце: «вось каб зараз піўка халодненькага».

— Не згарыць, — усміхаецца жонка.

Бачу, мая спроба пасеяць у яе душы непакой не дае выніку. Жонка не рэагуе, як выключаны прас...

— Ты ўпэўнена, што выключыла? — пытаю рашуча.

— Цалкам упэўнена, — адказвае яна і адчыняе сумку. — Вось...

Я зірнуў у сумку: там ляжаў прас...

На першай старонцы: салістка Беларускага дзяржаўнага тэатра музычнай камедыі Вікторыя Мазур з дачкой.

На чацвёртай старонцы вокладкі: — Хто скажа, што зімой не купаюцца?

Фота Я. Коктыша.

Галоўны рэдактар М. І. КАРПЕНКА. Рэдакцыйная калегія: М. Н. БАСТОК, А. С. ВАСІЛЕВІЧ, М. А. ЖЫДОВІЧ, М. С. КОНАВА, Р. У. КУДРЭВІЧ, Л. П. МАРЫНКЕВІЧ, Р. С. ПІЕНАВА, А. П. УС, В. А. ЧАРНЯУСКАЯ.

Адрас рэдакцыі: 220041, Мінск, Ленінскі праспект, 77. Тэлефоны: галоўнага рэдактара — 32-20-51, адказн. сакратара, аддзела рабочага жыцця — 32-38-14, аддзела сельскага жыцця і пісем, культуры і літаратуры, быту — 32-38-24.

Мастацкае афармленне Ю. У. Пучынскага. Тэхнічны рэдактар І. А. Цылаў. Карэктар І. Л. Паўлава. Журнал «Работница и крестьянка» на беларускім мове. Выданне ЦК КП Беларусі.

АТ 08518. Здадзена ў набор 29/XII-73 г. Падп. да друку 24/I-74 г. Друк. арк. 5,5. Аўт. арк. 7,3. Фармат 60×90%. Дадатак — выкрайка. Тыраж 457644 экз. Зак. 704. Цана 15 кап.

